

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXVI.

ŠTEV. 2.

FEBRUAR 1916

Vsebina februarkega zvezka:

1. Fran Albrecht: <i>Iz cikla: Rdeča pomlad</i>	49
2. Dr. Ivo Šorli: <i>Štefan Zaplotnik</i>	50
3. Janko Samec: <i>V predmestju</i>	60
4. Stanko Svetina: <i>Skice in portreti</i>	61
5. Ivan Podrobnik: <i>Vragov eksperiment</i>	67
6. I. Pobiljšar: <i>Rokopis I. zvezka Gregorčičevih Poezij. (Konec.)</i>	81
7. Jakob Tarabanin: <i>Ruska publicistika. (Konec prih.)</i>	81
8. Književna poročila	90

l. P.: Oton Župančič, *Ciciban in še kaj.* — Dr. I. P—k.: P. L. Coloma.
— Jos. Breznik: *Dr. Gruden, Slovenski župani v preteklosti.*

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h
četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

==== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflava ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Fr. Albrecht:

Iz cikla: **Rdeča pomlad.**

V jarku.

S krvavimi žarki sije na nas
rdeča pomlad.
Čuj! V srcu globoko zapel je glas:
Domov bi rad! . . .

Domov bi rad, a ne morem stran,
ujet, uklet!
V ta tesni grob je zakovan
cvet mojih let.

Tako ležimo večnost že,
bedeči v snu —
da zledenelo je srce
nam od miru . . .

Saj jaz sem pozabil, da dom imam,
otroka dva,
da ženo imam in hišo in hram
in seženj polja . . .

Vse sem pozabil. A tu oglasi
se naenkrat
kot da zapelo je iz prsti:
Domov bi rad — —

Pa dvigni kvišku le obraz —
adijo, brat!
S krvavimi žarki sije na nas
rdeča pomlad.

Dr. Ivo Šorli:

Štefan Zaplotnik.

Povest veselega človeka.

(Dalje.)

II. poglavje.

Kako vidi Ivan Jesenko Strnišče in kako ono njega.

To, kar pride zdaj, se je dogodilo deset let prej. Tisti čas je prišel učitelj Ivan Jesenko v Strnišče in se mu je zazdelo tam tako, da se mu je srce prestrašilo in bi bil najrajši zopet odšel.

Gospod Jože, o katerem so še zdaj toliko pripovedovali in s katerim baje ni bilo mogoče spregovoriti pametne besede, je bil že umrl in drug vrtnar je bil prišel v ta vinograd Gospodov: gospod Peter Besednik. No, mož je bil bolan na želodcu in res ni mogel kopati in obrezovati tod.

Pravzaprav pa se niti v prispodobi ni moglo govoriti o vinogradu. Pašnik je bil, pust peščen pašnik, s slabotno uvelo travo in tupatam s kakim skrivljenim drevescem.

Tako se je zdelo Jesenku.

Včasih je slonel cele ure na svojem oknu in gledal ven. Zdelo se mu je, da se vidi dol v grapo in po hribu na oni strani navzgor.

Tik pod oknom je bil župnikov vrt, visoko podzidan, da ni zdrknil na pot pod seboj.

„Lep razgled imamo, gospod župnik. Do nebes se vidi.“

Župnik je bil poštena in dolgočasna duša.

„Lep!“ je prikimal in pogledal proti nebu.

Čez nekaj časa:

„Ali je zapisano v farnih bukvah, kdo je našel ta kraj, gospod župnik?“

„Ni. Bukve gredo samo do leta tisoč sedemsto devetdesetega nazaj. Prejšnje so pogorele z vasjo vred.“

„Škoda.“

In zopet čez nekaj časa, ko je gospod župnik glasno mrmrajoč prehodil z brevirjem v roki vrt dvakrat gor in dvakrat dol.

„Ali so vas Strnišče potem zopet sezidali, gospod?“

Župnik položi prst trdo in ne brez pomena sredi precej mastne strani, gre ž njim in z očmi počasi navzdol in potem, predno obrne, samo prikima.

„Kaj so bili ljudje zavarovani?“

Župnik takoj in trikrat odkima.

„A da! Takrat še ni bilo zavarovalnic, leta tisoč sedemsto devetdesetega.“

Župnik gre do konca poti in tam se trikrat latinsko pokriža; potem pa se ne obrne več sem, ampak gre navzdol proti zidu. Tako, da boš vedel motiti molitev!

Jesenko vzdihne, vstane, vzame klobuk in gre na cesto. Niti župnik mu noče delati družbe!

Štirje vaščani gredo mimo, trije moški in ena ženska. Moški stopajo nekoliko hitreje in gledajo v tla, gospodinja pa prijazno pozdravi. Njej je lahko, ker se ji ni treba odkriti; oni pa ne vedo, kako bi, kar samo tako dober dan se reče že vsakemu popotniku, odkriva se pa svetim stvarjem in „gospodom“.

Tam na klopici pred svojim obširnim hlevom sedi sosed Drenjar.

Ko zagleda učitelja, pokima z glavo in pravi:

„Sem pojdite, gospod! Povejte mi, koliko je od tu do solnca. Ne morem in ne morem si zapomniti.“

Drenjar čita knjige Družbe svetega Mohorja in potem premišljuje.

„Od tu sploh ni poti do solnca,“ pravi Jesenko in obstoji pred Drenjarjem. „Če se mislite odpraviti tja, morate iti najprej v Zalog in tam se obrnete hitro za cerkvijo na desno navzgor; naprej pa vprašajte!“

Drenjarju zdi se dobro in se nasmehne.

„Ali ste bili vi že gori, ko tako veste, gospod?“

„Ne, na Bregovem vrhu, že čisto gori se mi je napravil žulj, bos pa nisem mogel dalje, ko naprej še bolj drsi.“

„Ali ste ptič!“ pravi Drenjar in se zasmee. „No, da, čas imate, pa vam pridejo take. Pa v pekel, dol, ali greste kaj?“

„O, zdi se mi, da sem ravno prišel, odkar sem v Strnišču.“

Drenjarju se obraz naenkrat zresni in potem pogleda Jesenku naravnost v oči.

„Slišite vi, gospod, meni kaj takega lahko rečete, pri drugih pa se morate že bolj paziti. Ni lepo, če je človek v takih stvareh hudega jezika, ko je pot odprta na obe strani.“

Jesenku je neprijetno in kri mu šine v lice.

„Saj nisem mislil nič slabega. Človek se pošali.“

„Tudi med šalo in šalo je razlika. Oba se morata zasmeljati: tisti, ki reče in tisti, ki posluša; drugače si se zapotekel in je najbolje, če ne poskusiš več.“

V Jesenku se nekaj upre in s hudim pogledom se obrne vstran:

„Veste kaj, ljubi moj Drenjar: ljudje bi me vseeno grdo gledali, naj se hvalim ali pritožujem. Branili so se šole, zdaj je pa tu. To je!“

Drenjar zmaja počasi z glavo.

„Šola, to je druga stvar. Eni, nespametni, pravijo tako. Vi pa niste šola. Če bi vas ne bilo, bi bil pa kdo drugi, lahko še desetkrat slabši.“

Jesenko ne ve kaj drugega in zato pravi:

„Mislite?“

„Vem! Tisto so ljudem znabiti čudno zdi, da vas vidijo brez dela: ampak to je le spočetka, dokler se ne privadijo.“

Jesenko vzplamti.

„Brez dela? Kaj nimam vsak dan pet ur šole? Ali je to brez dela? Kričati in se ubijati z zabitimi tepci po pet ur na dan?“

„Mi delamo po šestnajst ur.“

„Da, ampak oprostite, to je nekaj drugega! Duševno ali telesno delo! Nočem reči nič slabega, toda čujte: kaj pa župnika, ali njega ne vidite? Koliko ur pa on dela?“

„Ta je delal prej, ko je študiral.“

„Kaj jaz nisem študiral? Ta je lepa!“

„Ste, kar ste. Da ste študirali naprej, ne vem, če bi že novo mašo dobro speli; učite pa že nekaj let.“

Jesenko se razgreva bolj in bolj. „Prav, ampak kake dohodke ima župnik in kake jaz? To pomislite!“

„Vsak po svojem stanu. Pri kmetu se začne, potem gre navzgor. Čim višji gospod, toliko boljše zanj. Proti škofu je še župnik le muha.“

Jesenko je sprevidel, da bi bila tu vsaka beseda zaman in je umolknil. Poslovil se je kmalu in jo je zavil po cesti ven iz vasi.

Bil je iz mesta doma in doslej ni poznal kmetov. V trgu jim je prišel že bliže; ali bilo je še vedno toliko gospode okrog njega, da je prihajal samo v opravkih z ljudmi v dotiko.

„Sredi samih sovražnikov sem!“ se je zdrznil. Temno je gledalo nanj osem, deset visokih, z bori in bukvami obraščenih vrhov, ki so oklepali to dolbino, temno so se ozrli kmetje na njivi nad cesto za njim.

„Še Boga ne spomni! Celo fajmošter ne gre nikdar tako mimo,“ je zaslišal za sabo. Drugi je pristavil še nekaj, a kaj ni čul več; samo, da je nekaj sovražnega, je vedel.

Prijela ga je velika jeza in obrnil se je rezko nazaj.

„Kaj mislite, da bom jaz vas pozdravljal, če hodite vi mimo mene, kakor mimo štora? Še tega bi se mi manjkalo! Naučite se najprej vi olike, potem jo pričakujte od mene.“

Ljudje nad njim so presenečeni obstali in so strmeli s topimi očmi nanj. Sram jih je bilo. Komaj pa je storil dvajset korakov, se je zavzdignil tak krohot med njimi, da je Jesenko nehote sklonil glavo, kakor bi bilo priletelo kamenje za njim.

„Utečem iz tega kraja! Kar zbežim!“ mu je šlo skozi možgane. „Še ubijejo me, divjaki!“

Komaj da se je bilo pričelo mračiti, pa ga je bilo že groza. Ves zrak je bil prepoln nečesa zlobnega, vsaka teh dolgih senc se je pačila v nekaj porogljivega; in vse tuje, tako strašno tuje in tako grozno daleč proč je bilo od veselih svetlih krajev tam doli za gorami.

„Kam sem zašel, za božjo voljo! In to bo treba strpeti najmanj eno celo leto, če ne še več!“

Postalo mu je tako tesno pri srcu, da bi bil najrajši zbežal nazaj v svojo sobo, kjer je bil vsaj varen; ampak moral bi bil zopet mimo teh sirovin nad cesto, ko druge poti ni bilo. In tako je čakal, dokler ni odzvonilo Avemarijo in ni videl nikogar več.

Toda ko je prišel do studenta, dvesto korakov pred vasjo, je stopil naenkrat iz teme oni, ki se je bil prvi obregnul obanj, suh, visok, žilav starec. Jesenko je stisnil krepkeje svojo palico in je obstal.

„Dober večer vam Bog daj, gospod!“ je pozdravil mož vljudno in se pritaknil celo klobuka z enim prstom. „Počakal sem vas, da vas prosim odpuščjenja zaradi onih besed. Nočem, da bi bili v sovražstvu, ko ni zakaj. Kar sem rekel, sem mislil, da ne boste slišali. In pa navada je taka pri nas, da delavnim ljudem spomniš Boga, če greš mimo njih. Vi ste od drugod in morebiti tega ne veste.“

Jesenko je bil zelo presenečen, kajti tolike ljubeznivosti po vsem tem ni pričakoval; vendar je rekel:

„Vi ste stric Potar, kaj ne? No, da glejte, Potar, saj me razumete: Nič ne iščem sebi časti; ampak lepo bi bilo vseeno, že zaradi otrok, zaradi dobrega zgleda, če bi se skazalo, ne meni, ampak mojemu stanu primerno spoštovanje. Ali vsak pogleda še

vstran, če gre mimo mene. Jaz potem tudi ne morem začeti prvi pozdravljati.

„Ni treba pozdravljanja. Vse tisto so prazne reči. Človek ni nič, Bog je vse; ampak spoštovanje vam bomo skazovali, kakor se spodobi in kakor jo skazujemo kancelijskim gospodom, žandarmom in še celo beričem. Bog jih je postavil nad nas, za potrebo in za pokoro. Če boste vi z nami, tudi mi ne bomo proti vam. Za prvi čas pa ne zamerite; še živina se grdo pogleda, ko pride prvokrat na pašo.“

Ta zadnji stavek je Jesenka potolažil, bolj nego vse druge besede, in v prijetnem pogovoru je dospel s kmetom do edine gostilne. Tu je Jesenko obedoval. Prijateljsko sta si segla z možem v roko in si zatrdila drug drugemu, da ni ostalo žela v srcu.

Jesenka je čakala večerja že na mizi, slaba in še mrzla povrh. Ali si je bil gostilničar Jurček res pridobil toliko izobrazbe po svetu, kakor je včasih sam trdil, ali mu je dajal vse to prirojen instinkt: pogledoval je vsak čas na stensko uro in zehal in zopet zehal, — vse prav tako, kakor naj olikani mestni človek pouči gosta, da bi se spravil.

Jesenko je še hitro izpil četrt vina in si brisal brke po poti. Pri vratih je že stal gospodar in jih zaklenil takoj za njim.

Vse tiho, vse mrtvo, nobenega razsvetljenega okna več nikjer. In vendar je bilo šele pol devete ure!

III. poglavje.

Kako vidi Štefana Zaplotnika Potarjeva Marička.

Potarjeva Marička je bila hči moža iz konca prejšnjega poglavja. Bila je takrat edina šivilja v vsej vasi in je imela vedno toliko dela, da se je izplačalo, najeti si celo pri pičlem zaslužku po eno dninarico več, da je mogla ostati ona doma in šivati. Ko je stopil oni dan Jesenko na prijazno očetovo povabilo na kozarček slivovke v hišo, jo je videl prvokrat.

Punica je bila vitka, lepa in bleda in je imela mestne oči. Tudi če se je ozrla od šivanja skozi okna na Rogarski vrh, je bilo, kakor da ji je preozko tule v tej soteski.

Tako so krenile Jesenkove misli še isti hip na kriva pota.

Kaj pa je hotel? Pet ur šole, devetnajst pa še drugih. Čital naj bi bil? Čital, — brez knjig? Knjige stanejo denar. Jesenko je

že pomislil sicer, da si jih bo kupil nekaj za prvi desetak, ki mu ostane. Ampak tistega desetaka pač še tako hitro ne bo. Zdaj jih dobi štiri, pa jih bo treba razdeliti lepo po vasi; in če bi ostal kak goldinar, bo za pot v trg. Tam bi dobil kako primerno knjigo, — ampak kdo bo vlačil domov? Skratka: zljubilo se mu vsaj zdaj še ni. Najprej je treba proučiti kraj in ljudi, si je rekel. In zvedel je, da predsednik Potarjeva Marička cele ure sama doma. Pa bi kar od tu začel proučevati kraj in ljudi!

Danes je poskusil prvokrat. Šel je na sprehod na ono stran vasi in je stopal tja grede mimo Potarjeve hiše, ki je bila zadnja v vrsti, kakor da ni radi nje ubral poti na to stran. Hodil je nato še deset minut naprej, do tam, kjer se vspne pot strmo čez hrib, da bi pač ne bilo čisto nič sumljivo; potem se je vrnil telesno po isti poti, duševno pa v velikem ovinku do Potarjeve hiše nazaj. Tam se pa zdaj ni šele pomišljal in obotavljal kakor človek, ki ne ve kam; ampak stopil je naravnost noter, kakor kdo, ki ima opravke in določen cilj, ali ki se je nečesa spomnil.

V veži se je ustavil in je poslušal. Vse tiho. Sicer ni mislil, ampak mogoče bi bilo vendar, da bi bil stari doma.

Potrkal je na duri v izbo in počakal. Dolgo nič. Potem je skočil nekdo po koncu in se je bližal. Tedaj je spoznal, da je Marička in je odprl.

„Dober dan, Marička; ali ni očeta doma?“

Marička je zardela in je obstala trdo pred njim.

„Ne, očeta ni; ampak če želite, ga lahko pokličem, saj je le tu spodaj na njivi.“ Glas se ji je še trgal.

„Hvala, hvala! Hotel sem ga samo pozdraviti, če bi bil doma, ko sem šel ravno mimo. Kaj pa ti kaj, Marička? Vedno dosti dela?“

„O, saj pravim, da se ne bom več tako ubijala! Ali mi je treba? Seveda, če prinese kdo, pa spet vzamem.“

Premagala je že bila nekoliko svojo prvotno zmedo. Sedla je med temi besedami zopet na svoj prostor, njemu pa ni rekla, naj sede. Toda spomnil se je, da ni v salonu in se je spravil za mizo.

„Vidiš, Marička, o tem sem že slišal, koliko dela 'da imaš,'“ je rekel važno. „In tudi pomoči ni najti tako hitro, ko je na polju še vse premalo delavcev. Pa sem si mislil: pojdimo k Potokarjevim; in če bosta oče in Marička zadovoljna, ji boš prihajal vsak dan po šoli malo pomagat. Časa imaš dovolj.“

Ker je bil ostal resen, ni vedela spočetka, kako bi. Potem pa se je zasmejala:

„Če bi se radi naučili hlače delati, morate iti k Strničkovemu Petrčku nad cesto. Jaz znam samo spodnje.“

„No, bova pa spodnje. Alo! kar pomiri mi jih in vreži; naprej bom že delal sam.“

Jesenko je že občutil, ko je govoril te besede, da se je ponudil zdajle kar sam od sebe veledramatičen moment: Zdaj se morda pokaže, kake vrste je to dekle in ob enem vsaj približno tudi, kako se mora biti z njimi vsemi tu v tem kraju. Zakaj on še ni poznal kmečkih deklet in je bil gotov samo o tem, da so ženske, torej dostopne ljubezni v tej ali oni obliki. Okrog mesta in celo v trgu je bil vaju videti bolj ali manj drzne, včasih celo nesramne dekline; tu pa je čutil takoj, da je drugače. Še tedaj, če katero oko pri srečanju ni zbežalo pred njegovim pod ali nad cesto ali pa kar v tla, ni bilo niti od daleč onega klicanja takole kar z okna v okno, kakor ga je bil vaju prej. Temveč zdelo se mu je, da je oko reklo: „Zakaj bi te človek ne pogledal, če gledaš ti mene? Toda, če misliš, da me Maričke in Tinice in Katre ne vemo, česa išče takle gosposki škric, pa bodisi učitelj ali žandar ali kancelijski gospod, ki se včasih pritepe gor k nam, potem že lahko spet greš, od koder si prišel.“

Toda, si lje mislil Jesenko, mogoče so pa samo videti tako poštene. In vidiš, besede so se same obrnile tako, da se z dekletom lahko malo bliže pogledava kar na prijetni polji dvoumnosti, in ne bo treba hoditi preveč dolgo okrog vrele kaše, — če bi sreča ne hotela, da kaša niti vrela ni . . .

Sklonil se je malo naprej in je čakal s porednim nasmehom, kaj punica odgovori. Pa da se le ni izrazil preveč grobo, preveč naravnost? . . . Mala ima tako mestne oči . . .

Marička ga je pogledala brez posebnega izraza v očeh. Hip pozneje si je rekel v svojem razočaranju celo, da bi bila neumnost edini izraz za ta izraz. In tudi smeh, ki je spremljal te njene besede, da je bil samo neumen, čeprav bi bil kazal po svoji obilnosti, da misli deklina, bogve kako imenitno se je odrezala.

„Vi boste sami delali, da!“ je rekla. „Take kakor bi jih vi sešili, bi bile najširše pri — — —“ No, kako bi se reklo, da bi bilo vseeno umeti? Če bi bilo samo pregrešno, bi bilo lahko zaviti v figova peresca in vsaj od daleč pokazati; toda bilo je res grdo in samo grdo. Ali smisel je treba le izdati: Marička je menila, da bi bile hlače, ki bi jih sešil Jesenko, širše ob stopalu nego ob sedalu.

No, Jesenko ni bil samo razočaran; bil je temveč naravnost ogorčen. Da, da ni bil osebno prizadet, to je: da se odgovor ni križal naravnost z njegovimi nameni, bil bi samo malo razočaran; kot narodnjak namreč: češ, mili narod še vedno rabi take grde besede. Sicer jih izobraženec često tudi, a tu je velika razlika: tisto, da jo razusti kmet ne kot dovtip ali celo duhovitost in brez vsake klasične dvoumnosti, to je, kar žali izobraženega moža.

O, Jesenko je bil ogorčen; tako lepo in kar sam od sebe se je ponudil dialog, ki bi se bil lahko razpletel do pozitivnih uspehov. Pa gre bunka kmečka in vse skupaj razdere v svoji nerodnosti, da sam ne veš, pri čem si.

Kako je vse to drugače pri izobraženi ženski! Rečeš ji nespodobnost, in potem se dogodi, da te resno zavrne. Dobro urezal si se, a to nič ne de. Navadno pa dama samo zardi, te udari s pahljačo ali brez nje in ti pravi, da si poreden, to je, da nadaljuj. Vedno pa veš, pri čem si. Če nisi uspel, si vesel, da je še kaka poštena ženska na svetu, — če si uspel, tem bolje, da ni ravno ta.

Kako pa zdaj tu? Mogoče pa, da ne znaš občevati s takimi dekleti brez olike? Mogoče, da ni treba drugo nego zagrabit, in je vse to preiskovanje terena popolnoma odveč? Toda, ako temu ni tako: ako se izdaš, kak ptiček si, in te dekle ne samo zares udari, nego te še pred vsemi ljudmi ogrdi, da imaš potem posla s svojimi pazniki . . . Kaj potem?

Ali Jesenko ni bil toliko psihologa, da bi bil razumel, kaj ga je tako poparilo, ali pa si ni hotel pravega vzroka priznati, — vsekakor se je kot rodoljub samo bridko nasmehnil, in v mislih si je rekel: „Kaj se hoče, šole še niso imeli. Omike, omike bi bilo treba in olike!“

A ker ni bil prišel k Marički zato in ker se je čutil vsaj za danes na vsak način razočaranega, je že začel misliti, kaj bi rekel, da bi se lahko čim prej poslovil.

Marička pa je opazila, da mu nekaj ni prav in se je ustrašila, da je razžaljen.

„Pa niste hudi, ker sem rekla, da ste gospodje za nič?“ je vprašala, in v pogledu ji je bila skrb. A že se je zasmejala „To je vendar samo takale beseda, ko vendar ne mislite začeti šivati lilače.“

„Eh, bolje bi bilo za mene. Precej bi zamenjal! Kako življenje je to, tičati v taki samoti, ves dan sam!“ je zasehal Jesenko.

Bil je razdražen in je še bolj trdo govoril nego mu je bilo. Pogledala ga je začudena, a potem kakor da je razumela.

„A, seveda preveč časa imate, primerne družbe vam pa manjka. Gospod župnik je bolj sam zase . . . Pa zakaj, ne greste nič k Zaplotniku? Ta utegne in je še vesel, če kdo pride.“

„Kdo je to?“

„Kaj ga še ne poznate Zaplotnika, Štefana, mlinarja iz grape, s tisto dolgo črno brado do popka?“

„A tisti? Ne, pri Jurčku ga še nisem videl. Sicer pa hodim zgodaj spat, ko me Jurček nekam grdo gleda.“

„Jej, pa že premalo pijete?“ se je zasmejala Marička.

„En četrt, nič več. Ampak v nedeljo pri maši sem videl takega človeka s tako brado. To je torej Zaplotnik? A kak človek je prav-zaprav ta Zaplotnik?“

In Marička je pripovedovala: Čuden človek da je in posebnež; v nekaterih stvareh tudi kakor da ni prave pameti. Ljudje pravijo, da je hodil veliko po svetu, ko je bil mlad, in da ga je spravilo to nekam iz reda. Vse da je le tako prav po njegovem, kakor je po svetu; kar je domačega, da ni za nič. Tudi da govori bolj po gosposko. Pa da še njen oče pravi, da tak človek ni dosti prida, ki ne spoštuje domačih šeg in domačega jezika.“

„Kaj govori rajši nemški ali laški?“ se je vtaknil Jesenko.

„O, to že ne. Pa še hud Slovenec je. Samo noče govoriti tako po domače kakor mi drugi.“

Jesenko se je nasmehnil. Začel je razumevati.

„Pa kake slabe lastnosti še ima ta nesrečni Zaplotnik?“ je vprašal, da bi izvedel še kaj. Zdaj ga je Maričkino pripovedovanje res zabavalo.

Pa ni bilo treba priganjati. Kmečki človek še rajši opravlja nego gosposki. Marički se je sami najbolj mudilo:

„Nekateri pravijo, da je zunaj po svetu tudi pravo vero izgubil. Neke lutske bukve da je prinesel s seboj in da so od znotraj in od zunaj črne.“

„Kako od znotraj črne? Kako bo pa čital, če so črne?“ se je zasmejal Jesenko. „Potem bi bilo treba, da so vsaj črke bele!“

Marička je bila užaljena.

„So pa bele zaradi mene! Jaz jih nisem videla!“

Nastal je molk. Jesenku je bilo žal, da jo je ustavil. In poskusil je, da bi spravil pripovedovanje zopet v tek.

„Čuj, Marička! Jaz bi rekel, da bi bil že gospod župnik dejal katero, če bi bil imel Zaplotniku zaradi vere kaj očitati.“

„Saj rajnji gospod Joža ga tudi nikoli prav ni maral. Ta sedanjí gospod je pa za vse stvari bolj mehak. Pravijo, da se je go-

spod Jože enkrat, — jaz sem bila še otrok, — kar na prižnici znesel nad tem . . . nad tem — vedomcem.“

Ob besedi „vedomec“ se je pomaknila s celim telesom bliže proti Jesenku in jo je skoraj zašepetala, oči čisto na široko odprte.

„Vedomec?“ je zategnil Jesenko skoro preplašen. In ker je videla to grozo v njegovih očeh, je Marička vsa oživila.

Sklonila se je še bliže, — tako velika je bila skrivnost, — položila je palec svoje desnice na desno, a kazalec na levo stran obrvi in ju je potegnila skupaj.

„Kako?“ je šepnil Jesenko, da ne moti svete tišine.

„Take obrvi ima, čisto skupaj zraščene in tako goste,“ je odgovorila Marička tudi šepetaje.

Zdaj pa se je Jesenko veselo zasmel. Tako neumni pa že ne morejo biti ti možje: Drenjar, Potar, Jurček in še par drugih, ki jih je v tem času spoznal, da bi verjeli take stvari o tebi, Štefan Zaplotnik! Toda precej te mora biti, da so celo tvoje sence, ki jih mečeš v take bolj šibke glave, tako strahotne! . . .

„To bo pa že bolj babja, ne zameri, Marička! Tega pa vendar sama ne verjameš, Marička, da ima Strniška fara vedomca! Vraga, da ga grem kar spotoma gledat — črnega vedomca!“

A čim bolj se je Jesenko smejal, bolj grdo ga je gledala Marička; a to je Jesenka le še bolj gnalo v smeh.

„Daj, Marička, nikar ne zameri, da ne verjamem na — vedomce!“

„Vi najbrže še na kaj drugega ne verjamete,“ je odgovorila Marička mračno.

„Ti hočeš reči, da brez prazne vere ni prave vere, Marička? Pa ni tako, verjemi mi, da ni tako. Kaj je že kedaj gospod župnik pridigal o vedomcih?“

„O, gospod Jože že!“ je rekla kljubovalno.

„Tisti vaš gospod Jože je pa najbrže sam na vedomce verjel,“ se je na novo zasmel Jesenko.

In ker ga je bila zdaj spravila Marička v tako dobro voljo, mu ni bilo več za sedenje; vstal je in stopil pred njo:

„Vidiš, zdaj grem vedomca gledat, pa se prav nič ne bojim. Pa ti le moram še povedati, da so tvoje očke še bolj lepe, če tako hudo gledajo.“

Prijel jo je pod brado in ji je smeje se pogledal v oči.

„Ali ti je že kdo povedal, da imaš nebeško lepe oči, Marička?“

Evo, Jesenko, to je prava pot tudi do teh src! Marička je vsa zardela, a oči so ji še lepše zažarele in kakor nerade so se povesele.

„Odgovori no, Marička!“

„Eh, oči so oči!“ se je zasmejala in je skoro trdo odrinila Jesenka od sebe.

„Take oči so vedomci, Marička! Take človeku srce izpijejo.“

Začel je zopet nekako, kakor bi bil hotel dobiti poljub od nje; a razonegalo se je vse v čudno premetavanje; in ko je stal v veži, da sam ni vedel prav kako, in si je moral popravljati zmečkani klobuk, bi bil skoraj zaklel, kakor ni imel navade, da se mu ni zdela cela stvar vendar zabavna.

„To je bilo zopet nekulturno dejanje, Marička!“ je zamrmral skozi zaprta vrata in se je zasmejal.

„Lepe oči pa le imaš, Marička!“ je zaklical pred pragom.

Veseli smeh mu je odgovoril:

„Vi pa tudi!“

(Dalje prihodnjič.)

Janko Samec:

V predmestju ...

Iz šumnih ulic tja med kočje nizke
predmestja včasih me srce nemirno
pognalo je na težko pot večerno ...
In jaz sem šel v te žalostne obiske!

Tam srečal sem ljudi ... Okovi tesni
njih rok so se oklepali in vrata;
podpirajoč drug drugega kot brata
korakov težkih šli naprej so resni. —

Joj, koliko prestale ur viharja
njih duše v neprijaznem so življenju! —
In koliko še dni jim v hrepenenju
bo treba preživeti, prej ko zarja

jim v srcih žalostnih bo zasijala?
Ah, težke slutnje se je duša zbala,
ker moje bile so oči uprte
v obrazov njih globoke, silne črte. —

A tam se zunaj vesna je smejala ...

Stanko Svetina:

Skice in portreti.

3. Puščavnik.

Alojzij Slivnik je sklenil s svetom račune in se zaprl v svoj grad. To malenkostno življenje bogatega samca z vsemi svojimi romani en miniature se mu je zazdelo silno nizko in včasih tudi hudo smešno. Poleg tega so bili njegovi živci tako vznemirjeni, da ni mogel več strpeti nobenega človeka poleg sebe, nikar da bi še hodil med njimi po ulicah, po raznih salonih, gostilnah in kavarnah. Dražile so ga vse geste ljudi, ker so se mu zdele namišljene, dobro preračunjene in tudi pretirane do karikature. Ni mu bil več všeč niti jezik. Videl je v njem nekako spakedranost, ali bolje, videl je spakedranost v ljudeh, ki so jezik natezali po svojem merilu in slabem okusu. Ugajali mu niso več pogledi mladih dam, ki so skrivaj opazovale starega, bledega mladeniča, ko je hodil okrog sam, zamišljen in zaprt celemu svetu. Odklonil je vse posete svojih prijateljev, ki se jih je začel naravnost bati. Mislil si je, da imajo za bregom različne predsodke in hudobne namene. Njegovo stališče je bilo, da je prijatelj nepotrebna stvar, ki postane včasih radi svojega egoizma tudi škodljiva. Svoj čas, ko se je naveličal vrstnikov in vrstnic svojih let, se je zatekel k starim gospodom in gospem, ker je mislil, da bo našel v teh mirnih ljudeh nekaj počitek. Toda tudi od teh se je poslovil z bridkim razočaranjem, zakaj našel je ravno nasprotno, kar je iskal. Tudi starci so začeli dražiti njegove živce s svojim neprestanim dolgočasjem, ki ga ni mogel več prenašati. Pristudili so se mu stari reki, pregovori in pametne misli. Vse ga je ženiralo, vsak pogled, vsak glas, vsaka beseda.

In ta nervozna duša, ta Alojzij Slivnik, je sklenil zato svoje račune s celim svetom in se je zaprl v svoj grad na samoti. Pri sebi je obdržal samo starega slugo, ki ga je spoznal za silno redkobesednega.

Za svoje bivališče si je izvolil sobo, kamor ni nikdar posijalo solnce. Vse pohištvo je ukazal zmetati ven, vse preproge odstraniti, vse malenkosti, ki bi ga motile, uničiti. Fini parfum je izginil iz sobe in sluga Melhijor je kuril v nji ves dan brinjeve veje, da je popolnoma zatrl in zadušil prijazen vonj, ki je prej tako ljubeznjivo ščegetal občutno kožico nosnic.

Ko je bila soba popolnoma prazna, jo je dal pobeliti. In ta popolna belina je puščobo temačne čumnate še bolj podolgočasila. In to je Slivnik hotel. Slednjič mu je Melhijor prinesel v sobo še malo, s črnim platnom pogrnjeno mizo, navadno posteljo, Sveto pismo, Tomaža Kempčana in velik kup starinskih knjig, ki so govorile o kemiji in sicer v latinskem jeziku. Nato se je Slivnik oblekel v dolg črn plašč, ki mu je segal od vratu do gležnjev, zapodil je slugo iz sobe in se zaklenil.

Tako si je uredil Alojzij Slivnik svojo sobo, v kateri je skušal najti pozabljenje in mir. Življenje njegovo je bilo kaj podobno načinu, kako si je uredil mračno čumnato. Zjutraj mu je prinesel sluga vodo za umivanje, kos črnega kruha in skodelico mleka. Opoldne juho iz zelenjave, kruh s surovim maslom, špinačo in zopet skodelico z mlekom, zvečer zvrhan krožnik datljev in mleko. To je bila vsakdanja hrana Alojzija Slivnika.

Strogi puščavnik je živel noč in dan v svoji ozki sobici, sedel za mizo, bral Sveto pismo, premišljal Tomaža Kempčana in študiral stare latinske knjige o kemiji. Jutro je bilo enako poldnevu, poldan enak večeru in večer enak noči. Ko je puščavnik začutil temo, je prižgal dve sveči v visokih, pozlačenih svečnikih na vsaki strani mize in je bral, premišljeval in študiral. Ko se mu je zdelo, da je že pozno, je pokleknil poleg postelje, molil in šel nato spat.

Tako je živel samotar Alojzij Slivnik en mesec, dva, celo leto. Toda, kar je želel, se mu ni izpolnilo. Mir je sicer našel, toda njegovo bitje je hrepenelo še po nečem neznanem, to se pravi, Alojzij Slivnik se je dobro zavedal, da manjka v njegovem življenju še nekaj, kar bi ubralo strune njegove duše v prijetno harmonijo vseh njegovih razpoloženj. In tisti „nekaj“ je bil skrit in se ni pokazal od nikoder.

*

Nekega jutra je prinesel sluga Melhijor svojemu gospodu pismo, v katerem je stalo med drugim tudi tole:

... Prosim Te, dragi brat, da jo vzameš k sebi vsaj za nekaj časa, da se razveseli in razvedri v svežem zraku na deželi. Vem, prepričana sem, da jo boš vesel, ker je pridna in ljubeznjiva ...

Tvoja sestra Emilija.

Ko je samotar Slivnik prebral drobno, parfimirano pisemce, napisano z gladkimi, ženskimi potezami, se je najprej namrgodil, potem razjezil in nato napisal brzojavko: „Naj Lora pride.“

Skraja se je res jezil, ker se je bal, da mu vzame otrok mir, ki si ga je po dolgem času s trudom in zatajevanjem samega sebe tako težko pridobil. Kmalu nato pa se ga je polastila radovednost. „Kakšna je neki ona mala, živahna punčka, ki se me je vselej s tako odkritim veseljem oklenila okrog vratu, kadarkoli sem posetil njo in njeno mamico.“

Naj bo, naj bo! Sicer ga pa ne bo mogla dosti motiti. Odkazuje ji posebno sobico poleg svoje, opremi jo po njenem okusu in njeni želji, sam pa bo nemoteno živel naprej pri Sv. pismu, Tomažu Kempčanu in pri latinskih knjigah, govorečih o kemiji.

Tako je mislil blagi puščavnik, toda zgodilo se je vse drugače.

Mala Lora je v svojem modrem krilcu, v svojih belih nogavicah in v belih čeveljčkih priskakljala po stopnjicah in je potrkala, z malo, nežno ročico po visokih zaklenjenih vratih puščavnika.

Samotar je vzdihnil, položil črn trak čez odprto stran knjige in je šel s počasnim korakom k vratom, da jih odklene.

„Dragi striček, ljubi striček, lepi striček!“ Stopila je na prste, dvignila glavico nazaj, da sta ji padli dve bogati kiti svetlih las po malih otroških plečih in se ga je oklenila okrog vratu. Moral ji je dati poljub.

„Ah, sedaj bom tu pri tebi, striček, tu, v tej sobici. Pa zakaj je tu vse tako žalostno?“

In mala Lora se je razgledala po sobi svojega strica.

„Kaj ne, striček, kako bi bilo lepo, če bi bile te stene poslikane? Pa kakšno mizo imaš? Vso črno! In dvoje svečnikov na nji. In te debele knjige. Ali ti ni dolgčas tu, striček?“

„Ne, ni mi dolgčas, Lora,“ je vzdihnil puščavnik in se je nehote nasmehnil ob pogledu na to malo ljubko, živahno razposajeno Loro.

„Ni ti dolgčas?“ ga je vprašala mala z ljubkim začudenjem. „Ne?“ se je čudila in je nagnila glavico po strani. „Ne?“ je vprašala z izrazom neverjetnosti v svojem drobnem glasu. „Meni bi bilo tu dolgčas,“ je pristavila, nekoliko zamišljena. „Pa bi bila tako rada tu pri tebi, striček, tu, v tej sobici.“

Puščavnik je vnovič vzdihnil, zakaj čutil je prošnjo v besedah male Lore in vedel je obenem, da bo moral ugoditi tej prošnji, vedel pa je tudi, da bo tako izginil oni tihi mir, ki si ga je s tako težavo pridobil.

Toda mala Lora je bila tu. Napolnila je celi grad s svojim zvonkim glasom. Zdaj je bila tu, zdaj tam, povsod smeh, krik, vprašanja in zopet smeh.

Samotar Slivnik se je čudil in začel ves omamljen misliti — kako bi poslikal svojo puščobno čumnato, kjer je hotela bivati ž njim mala na vsak način, kje naj ji postavi posteljico, kakšne slike naj dene na steno, kakšno svetilko naj obesi na strop, kakšne rože naj ji postavi na okno. Vse njegove misli so objeli načrti za udobnost male Lore.

In s temi načrti je prišlo tisto, kar je Slivniku tako manjkalo in kar je tako iskal.

Pogled puščavnika se je zjasnil in v kotu usten je zaigral smehljaj, ki je ostal v njem trajno.

4. Tat.

Peter Krivec sedi na nizkem trinožniku, glavo ima uprto v dlani in premišljuje. Po razoranem čelu mu visijo razkuštrani lasje in roka seže zdajpazdaj na malo mizico poleg stolca, kjer se nahaja velika zelena steklenica z žganjem. Peter prime steklenico, dvigne glavo in pije v hlastnih požirkih. Ko tako vliva vase, mu obvisi pogled na stropnih kotih, vseh prepreženih s pajčevinami. Tupatam visijo s stropa velike, črne niti, ki se gugljejo semintja. Skozi razbito okno nesnažne čumnate prihaja umazana svetloba, ki s plaho roko odkriva siromaštvo, nered in zanikarnost, ki se šopiri v tem ozkem prostoru. Na dolgi polici stojijo večje in manjše steklenice druga poleg druge. Ob krajih te dolge deske se nahajajo ostanki nepokajenih smodk in cigaret. Tla iz opeke so nepometena in vsa polna prahu. V kotu ob steni pri oknu leži raztrgana blazina, iz katere moli v šopih mokra slama — ležišče Petra Krivca.

Gospodar te zanikerne izbe sedi na trinožniku, godrnja in premišljuje. Skoro bati se moramo, da se peča z mislimi, ki so nevarne družabnemu redu in njegovim zakonom. V tej temni slutnji nas tudi potrjujejo polglasne besede Petra Krivca.

„Prokleta življenje, nisi vredno, da te živim! Čemu mi je treba stanovati in se moriti v tej luknji, medtem ko se drugi valjajo po mehkih pernících in v židi. Jaz mislim, da sem človek, narejen ravno iz takega testa, kakor trebušniki. Čelo imam, pod čelom dvoje oči, sredi obraza nos, vse, kakor trebušniki. Dvoje rok, dvoje nog, — čudovito, in vendar se valjam tu v prahu, dočim sedijo oni v fo-

teljih, okrog miz, obloženih s steklenicami vina, s pečenkami, purani, fazani in s slaščicami. Kako pride to? Čemu?"

Peter Krivec seže zopet po steklenici in pije. Njegove meglene oči postanejo še bolj kalne, toda misli so bistrejše in švigajo okrog nebrzdane.

„Čemu in zakaj ne stanuje v tej izbi, recimo, Ladislav Košutnik? Zakaj leži on sedaj v topli, snažni postelji in se niti ne zmeni, da je solnce že visoko, ko se moram jaz pretegovati po tej smradljivi nesnagi?"

Komaj so misli Petra Krivca zasledile bogatega bankirja Košutnika, so takoj odhitele iz umazane čumnate in se napatile v lepo vilo sredi vrta. Šetale so se nekaj časa med gredicami, posutimi z belim, rumenim in modrim cvetjem, ozrle se na tiho, zeleno uto v kotu vrta, nato pa odšle v vilo, kjer so hitele po stopnjicah v prvo nadstropje, odprle vrata, ne da bi pozvonile, in poiskale bogataša v njegovi sobi. Ladislav Košutnik jih je malo zanimal. Bil je rejen dedec in z zlato verižico na žametnem telovniku. Misli Petra Krivca se niso zanimale niti za njegov nos, ki je bil nenavadno debel in katerega konica se je spreminjala v najrazličnejših barvah. Večjo pozornost so posvetile različnim miznim predalom, dokler se niso ustavile pred mogočno železno blagajno, v kateri je tičal ključ. Misli so zavrtile ključ, odprle vrata in se začudile. V raznih predalih blagajne so počivale vrečice, polne srebrnikov, debeli zvežnji bankovcev in v bel papir zaviti cekini.

Peter Krivec je vzdihnil in segel po steklenici. Misli so se vrnile v temačno čumnato. Toda niso se odpočile od dolge poti, takoj se krenile drugam.

„Ti, Ladislav Košutnik, si človek kakor sem jaz. Imaš čelo, oči, nos, trebuh, roke in noge kakor jaz. Toda ti imaš poleg tega tudi vilo in blagajno in v blagajni rumene in bele denarce. Tega pa jaz nimam, čeprav sem ravno tak kakor ti. Treba je torej, da se tudi tu nekako poravnava. Če si s tem zadovoljen ali ne, Ladislav Košutnik, mene to prav nič ne briga.“

Steklenica z žganjem zopet roma z mizice k ustom Petra Krivca.

„Treba je samo natančno premisliti in tehtno preudariti, kaj in kako. Zjutraj, podnevi in zvečer ne morem iti, ker je svetlo in bi me lahko kdo videl. Ostane noč. Splazim se čez vrtno ograjo, grem k vili. — Napak. Napraviti moram drugače. Čemu naj odpiram še ena vrata, ko ni čisto nič potreba!

Pozno zvečer se splazim v vilo in počakam tam v kleti. Po-noči tiho k vratom v prvem nadstropju. Zaklenjena so seveda. Vzamem tiho iz žepa vitrihe in ponarejene ključke. Kje jih imam?“

Peter Krivec vstane in seže pod mizico, izpod katere izvleče majhen kovčeg. Odklene ga varno in potegne izpod umazanih cunj zaželjeno. Zarožlja in se nasmehne. „Vi boste moji pomagači, glejte torej, da mi boste dobro služili.“ In Peter položi šop vitrihov in ključev na mizico in porine kovčeg nazaj. Nato sede na stolec in sune s prsti v razmršene lase.

„Prva vrata so odprta in sedaj trikrat tiho! Ne, ne, vse skupaj ni nič. Še predno pridem k vili, si moram oviti noge z žakljevine, da bom hodil tiho in da se ne bodo poznale stopinje. Treba je delati previdno, premišljeno.

Sklonim se k sobnim vratom, poslušam natanko in pogledam skozi ključavnico. Tema, hropenje. Košutnik spi. Kako spanje ima neki? Morda ga vzbudi najmanjši šum, dvigne se v postelji in seže polagoma po samokresu. Delaj tiho, Krivec!

Vrata so odprta. Bogve, če ne bodo cvilila? Ha, ha, Košutnik je nervozen, ne bo pustil nenamazanih vrat. Tiho! Stopinjo za stopinjo. Težko bo, ker moram predmete otipavati. Ha, tu je blagajna. Brez ključa! Kje ima ključke? Pri takih blagajnah ne pomaga noben vitrih, nobeno dleto.

Stopim počasi in tiho k stojalu za obleko. Tu je suknja, tu telovnik in tu hlače. Previdno sežem v žep. Šop ključev. Otipljem vsakega posebej. Ta bo, ta bo! Tiho nazaj k blagajni. Polagoma vtikam ključ v ključavnico, počasi zavrtim na desno. Odpiram. Kako mi tolče srce. Košutnik se je samo obrnil na postelji. Tiho!

Nekaj v žepe, nekaj za srajco, nekaj v hlače. Dobro.

Vitrihe imam, tu notri so. Sedaj nazaj. Tiho, počasi. A kdo stoji tu? Ha, to mi je zastala kri. Neumnost. Obešalnik za obleko. V predsobi sem in sedaj zunaj na hodniku. Ah!“

Peter Krivec si je obrisal s čela pot in si nekoliko poravnal lase. Nato je zopet segel po steklenici in jo spraznil popolnoma.

„Predvsem moram paziti, da ne odvežem žakljevine prej nego pred cerkvijo, kamor pridejo ljudje. Tu bo vse polno stopinj in zastoj boš vohal, ti ubogi policijski pes!“

Peter Krivec se je široko in hudobno zasmejal in je zagrozil s koščeno pestjo.

Ivan Podrobnik:

Vragov eksperiment.

Gospod Jezeršek je prišel v zadrege, strašne zadrege. In sicer v denarne zadrege, izvirajoče iz njegovega javnega, gospodarskega delovanja.

Bog ve, da ni nameraval nič slabega: da se je stvar posrečila, imeli bi bili ljudje lepe zasluge, on pa bi za sebe ne bil zahteval nič več, nego mu je pritikalo po poštenih trgovskih načelih, ali pa še toliko ne; toda v zadnjem hipu se je cel posel tako bedasto zveržil, da ga ni mogel več razmotati in da so se vsi računi zmešali. A treba jih je bilo urediti in sicer nemudoma!

Pet tisoč kron bi bilo dovolj, samo pet tisoč, samo kje jih dobiti? Lahko bi stvar odkrito povedal na pristojnem mestu in bili bi mu pomagali. In tega se res ni plašil, da bi bil moral potem po malem vračati in da bi se mu bilo treba vočigled njegovih pičlih dohodkov za nedogleden čas odreči vsake udobnosti; ali zavedal se je, da bi bila s tem odrezana tudi njegova karijera: vrgli bi ga v kak zakoten kraj in njegov brezdvomni organizatorični talent bi bil najbrže za vedno pokopan. In tega ob svoji navdušenosti za stvar ne bi bil mogel prenesti, trdno uverjen predvsem, da bi ta škoda javnemu blagru ne bila v nikakem razmerju s skoro neznatnim povodom.

Ne, ta pot mu je bila zaprta. Prijateljev, ki bi se bili mogli zanj izložiti za tako vsoto, ni imel in se je tudi stresel že ob sami misli, da bi se moral pred kom toliko ponižati. In končno bi tako prišla cela stvar morda na še veliko nelepši način na dan, nego da jo sam odkrito pove.

„Ali denar do pondeljka moram imeti, pa naj se samemu vragu zapišem!“ je zastokal, ko je že peto skoro popolnoma prečuto noč stopal po svoji sobi gor in dol.

No, komaj da je te besede izustil, že se mu je noga sama ustavila. „Vragu se zapišem . . .“ so se zategnile njegove misli. Srce se je prestrašilo, ustavilo, a usta so besede še enkrat ponovile.

Hm . . . mišel sama je pregreha . . . Da stori, bil bi težek greh . . . Ampak nazadnje . . . saj ni še rečeno, da se z vragom mora res tudi spajdašiti, ako ga pokliče . . . In da ga premaga, da ostane trden na vse sladke obljube, ki mu jih bo oni za tako ceno

brezdvomno stavi, da postavi s tako sijajnim uspehom svojo krepost takorekoč na poskušnjo, — zasluga bi ne bila manjša od pregrehe in odpuščanje takorekoč za petami . . .

Boril se je še štiri dni sem, štiri dni tja, teden je šel s težkimi, nerodnimi, enakomernimi, ali ah, le s prehitrimi koraki h kraju: tif: torek, taf: sredo, tif: četrtek, taf: petek — — — stoj! še jutri in nedelja, a v ponedeljek so tu in vse bo izgubljeno!

In v petek zvečer se je odločil . . . Rekel je, da ima nujni posel in je odšel v društvene prostore, kjer je zaprl vsa vrata za seboj. Zastrl je z največjo pazljivostjo vsa okna, ugasnil luč, prižgal sveče, se ogledal še enkrat, ali so odstranjene vse svete reči, in je odprl na visokem, črnem, v tej poltemi katafalku še najbolj podobnem pisalnem stojalu ogromno črno vezano knjigo: kalamon. In začel je z nekoliko podrgtavajočim polglasom čitati strašno zakletev, s krajcem pogleda pa je čakal, odkod se prikaže: iz kota, skozi zaprto okno, skozi prislunjena vrata?

Kar naenkrat, — ni bil še na sredi precej dolge in z veliko natančnostjo, spretnostjo, skoraj bi rekli tudi spoštljivostjo, seveda v vse druge svrhe sestavljene formule, — zunaj pred vrati rahel šum, nato tih plehak hehet in diskretno trkanje na vrata.

„Že dovolj, že dovolj, prečastiti, ne trudite se dalje!“

In že stoji tik pred pisalnikom visok, nekoliko preveč tenak gospod v črnem dolgem salonu, s črnimi rokavicami na rokah, s trdim klobukom v levici in malim kovčegom v desnici. Oči so mu bistre, smejejo se prej dobrodušno nego kaj drugega, usta so tanka, da, a dosti prijetna in brada ni nič bolj špičasta nego jo nosi nadučitelj Peter Jedvešček iz sosednjega Škrilja. Sploh se Jezeršku zdi, da i cela postava, a posebno tudi glas došleca nemalo spominja na tega njegovega največjega protivnika. In edino to bi bilo moglo kaziti dober vtisk, ki ga je došlec nanj napravil, tem bolj, ker vragu človek že lahko pripisuje zmožnost, da bi si bil mogel izbrati kako manj netaktno obliko za svoje utelešenje. Jezeršek je previdno potegnul tudi malo zraka v nosnice, ali o onem duhu po žveplu, o katerem govore ljudje, ki so videli v svojem življenju vse prej nego vraga, ni bilo ne duha ne sluha.

„Tako hitro!“ je vzkliknil Jezeršek bolj nehote nego hote.

„He, he!“ se je zopet zahehetal došlec tako naravno, da je Jezeršek za hip zadvomil, ali ni njegov protivnik, vražji kakor je bil, na kak način zavohal njegove namene, se nekoliko prešemil ter se prišel norčevat iz njega. Ali ne, bil je res vrag in je nada-

ljeval: „He, he, gospod kaplan, niso več časi, da bi se človek (prav res: človek! je rekel) pustil dolgo časa prositi, — nazadnje se mi še premislite ob ti nepotrebno dolgi molitvici. Ali dovolite pred vsem, da malo odložim!“

Jezeršek je vljudno prejel za stol, toda oni je odkimal. „Hvala! Pojdiva rajši k mizi in prenesite še sveče tja!“ je rekel ter je stopil hitro, — in prav nič ni šepal, — k obširni mizi, kjer je porinil spretno nekoliko aktov vstran, da je bilo več prostora. In potem je počasi slekel rokavice ter začel jemati s svojimi finimi rokami iz kovčega: najprej srednje veliko škatljo, ki jo je dal na oni kraj mize; potem čisto novo pero na črnem ročniku („S tem bom podpisal!“ je spoznal Jezeršek), potem svetel operacijski nožič („S tem mi bo žile odprl!“ se je stresel); potem malo stekleničico („O, kolika obzirnost: karbol za desinficiranje rezila!“) in končno veliko polo žoltega pergamentnega papirja, že vso popisano s prelepo pisavo in vso okrašeno z drznimi arabeskami. Pogodba! kontrakt! In že vse izdelano in pripravljeno za podpis, kakor da je prišel notar z naročenim aktom!“ . . .

Jezeršek je molčal in gledal; a naenkrat mu je bilo, kakor da ga noge več prav ne držijo in že je sedel na stolu za seboj. Došlec se je lahko priklonil, kakor da vidi v tem dovoljenje, da tudi on sede, ter se je udobno zleknil v obširen stol pred pisalno mizo.

„Stvar bi bila torej v redu, a treba je, da vam pogodbo vseeno še prečitam,“ se je zdajci oglasil. Kaplan bi bil stavil, da zdaj notarja Ovsenjaka oponaša, ko je prihajal legalizirat podpise novoizbranih članov načelstva.

Ali mogoče ravno radi tega se je Jezeršku tudi naenkrat zadelo, da se vsa stvar vrši povsem človeško, skoro niti toliko svečano ne, kakor je znal to napraviti Ovsenjaka, in to mu je dalo pogum, da je z nepričakovano odločnostjo onega ustavil:

„Ne zamerite, gospod, ali zdi se mi vendar potrebno, da se predvsem sporazumeva, kaj hočete vi in kaj hočem jaz; potem šele bomo morebiti pogodbo pisali in podpisovali ali pa ne. Tako na primer . . .“

Zopet se je zasmejal nadučitelj Jedvešček, vrag ga vzemi! Zasmejal se je in je rekel: „Na primer, vi mi nočete odstopiti svoje duše? Pa vem jaz to, brate, vem vse, kaj bi vi hoteli ali ne hoteli. In se povsem zlagam z vami. Niti ne maram jaz vaše duše. Edino, kar zahtevam kot protiuslugo je to, da postaneva prijatelj, ali preciznejše: da nehate biti moj sovražnik! S tem je povedano vse!“

Kaplan ga je debelo gledal.

„Kaj je res tako težko umeti?“ se je oni zopet zahehetal. „Moj neprijatelj prenehate biti, razumete! Zakaž, doslej ste mi bili to, le priznajte, he-he. Sicer pa je bila to vaša dolžnost, takorekoč vaša obrt . . .“

„Ali s tem postanem vendar obenem tudi . . .“ je zajeceljal Jezeršek in se je ustavil.

„S tem da postanete obenem tudi neprijatelj svojega najvišjega gospoda hočete reči? Ker se dvema gospodoma ne more služiti? Alaj, alaj, vi me še niti od daleč ne razumete! Jaz vendar ne zahtevam, da postanete moj prijatelj ali celo moj služabnik. Prav treba mi je! Ne, vi nehate samo slabo o meni govoriti, nehate hujskati proti meni, da, pravzaprav samo to: nehate se me spominjati, kratkomalo me ne poznate več, za vas me ni niti na svetu niti — — ne, saj me zdaj menda razumete? Ali hočete, da govoriva malo bolj filozofski? Evo: O, sinko moj, v vsem vašem govorjenju, torej tudi pridiganju, v vsem vašem dejanju in nehanju se izloči samo pojem sovraštva, ostane vam pa še celo brezkončno polje ljubezni. O, sinko moj, ali ni to prevzvišena misel, da bodo odslej lili iz vašega mladega srca žarki same čiste milosrčnosti?“ (Jezeršku je kri zastala: koga pa zdaj kopira, nesramnež? Ali ni bil to očetovski glas, ki mu je dajal zadnja navodila, predno je stopil na trnjevo pot svojega vzvišenega poklica?) „Ali niste naravnost zavidanja vredni, da vam tuja roka, od katere ste najmanje mogli to pričakovati, takorekoč plot pred noge postavi, da boste ob njem hodeč uprav morali najti pot, ki vas nekoč privede v večno kraljestvo miru in sprave? In kaj zahteva ta roka za to? O, ne ljubezni, ne hvaležnosti, samo male obzirnosti, malo dobrohotnega spomina, malo prijaznega sočutja . . .“

Glas je postajal mehkejši in mehkejši in je nazadnje ugasnil kakor dušica na olju. Kaplanu pa je postajalo bolj in bolj nerodno. Pa ne, da bi bil lopov postal sentimentalen? Pa ne, da bi ga hotel okaniti na ta način?

Toda že ga je zbudil zopet oni plehki smeh. „Ali čemu neki toliko blebečem, saj boste itak podpisali. Samo še glavne pogoje vam moram povedati. Prvo je, da najina pogodba velja samo za deset let. Vidite, da sem kulanten. Nazadnje bi vam utegnila stvar vendar malo škodovati pri vaši karieri; radi mene pa postanete lahko kanonik ali še več. In po desetih letih imate zopet vso svobodo in si te časti s svojo novo vnemo zaslužite, kakor se vam bo zdelo. Druga prevažna točka pa je ta, da vas opozorim na posled-

dice, ako bi poskusili obveznosti, ki vam jih najina pogodba nalaga, prekršiti.“

„Da, uprav to sem hotel že sam reči,“ ga je Jezeršek prekinil, boječ se, da bi ne pozabil: „Omenili ste prej, da vas ne smem niti omeniti več. Ali vse molitve, vse . . .“

„Aha, vi mislite one: »V peklensko brezdnno pahni, amen!« In tako dalje?“ se je oni zasmel. „O, to brez skrbi, to mi prav nič ne škoduje. Le molite vi vaše molitvice in govorite vse, kar je o meni slabega pisano! Razumite: reproducirajte, kolikor vas volja, samo producirati za teh deset let na mojo škodo ne smete ničesar več.“

„Da . . . ali dovolite: ali se ta moja omejitev nanaša samo na vas, ali tudi na vaše . . . na vaše prijatelje . . . Recimo — ob volitvah . . .“

Vrag se je iz vsega srca zasmel. „O, le nikakega obzira! Od tistih svojih prijateljev na splošno nimam bogve koliko, oziroma pri volitvah pravzaprav profitiram več ali maj na vse strani. Samo pazite, da mene ne imenujete, mene in mojega doma . . . Toda, pustiva podrobnosti, ker sicer nikdar ne končava. Držite se prej vam navedenega pravila in niti ne boste mogli pogrešiti. Sicer vem, da ne boste dali mnogo na moje besede, a zatrjujem vam vseeno, da vam pojde izvrševanje najine pogodbe bolj izpod rok, nego si sami mislite. Skoro bi vam mogel dati besedo, da nihče niti opazi ne, da ste se posebno spremenili. Ne verjamete, kako je svet glup, in ob vašem sijajnem govorniškem daru in vaši splošni spretnosti vam bo igrača ukaniti ga, kolikor bo sploh potreba. Povejte mi rajši, koliko vam je treba? Pet tisoč ne? Pa to je itak vseeno! Evo, tu je denar!“

Vzel je iz listnice prgišče orehovega listja in je malo pomešal. In zdajci se je zableščal kupček suhih zlatov pred kaplanovimi očmi. Ali oni je mešal dalje in kupček je rastel in rastel. „Pet tisoč . . . deset . . . petnajst . . .“ so merile kaplanove široko odprte oči in šepetale njegove blede ustnice.

„Tako!“ je rekel končno oni in je porinil kupček bliže.

Jezeršek se je stresel. Ali hladna pamet ga ni zapustila in je rekel:

„Denar je gotovo lep; ali tudi če bi podpisal in vzel, bi moral opomniti, da bi želel vsaj nekaj papirja vmes.“

„O, tudi na to sem mislil,“ se je zasmel oni. „Razumem: ako bi zdaj v teh časih začeli plačevati v samem zlatu, bi ljudje

mislili, da izdajate že zadnje svoje prihranke, ali pa bi vas še zaprli, češ da ste do zdaj skrivali zaklad. O, tudi na to sem mislil. Zato pa sem vzel to s seboj," je rekel in je vzel oni mali zabojček s konca mize ter izmotal iz papirja mal ličen aparat, na zunaj čisto enak običajnim obtežnikom za spise. „Vidite, to je mali strojček, ki vam napravi papirnatega denarja, kolikor boste hoteli. Evo,“ — vzel je polo belega papirja, jo razrezal v osem koščkov ter položil drugega za drugim v aparat in vsakokrat je izvlekel prelep tisočak ali stotak iz njega. Ali opozarjam vas: samo do četrta milijona aparat deluje, ker bi drugače trpel denarni kurz in tega svojega divnega orožja si ne smem pustiti krhati. In zdaj še svarilo, s katerim sem že prej začel, pa ste me prekinili: kakor hitro se vedoma in hotoma pregrešite proti pogodbi, vas ne bom hodil na to šele opozarjat, — v kar se pa obvezujem za slučaje, kjer se nevede in pomotoma zadenete ob njo, — ne bom vas hodil opozarjat, nego v tem trenutku opazijo državni organi, da bankovci iz tega aparata niso tiskani na pravem papirju, in teden pozneje vas drži policija za vrat. In s tem sem vam povedal vse, česar vam je treba. Blagovolite samo še prečitati, ako ne izvolite, da vam prečitam jaz, in potem podpišemo.“

Jezeršek je počasi vzel dokument v roke in je počasi in pazljivo čital. No, stalo je notri samo to, kar je že vedel. Vprašal bi bil sicer še to in ono, a zavedal se je, da bi bilo to bolj le brbljanje, zakaj na vse si je mogel odgovoriti z glavnimi, že pojasnjenimi načeli. Hm, in vendar, — kake bodo posledice, kako se izpremeni njegovo življenje, kako se izpremeni on sam? Ali na vse to ni bilo mogoče naprej videti in končno tudi ni bilo vzroka, da bi se preveč pomišljal: ostane mu celo polje ljubezni, Bog sam, ostane mu duša, tako bedast ne bo, da bi pogodbo vedoma lomil; v dvomljivih slučajih ga pride oni posvarit, s tolikim denarjem se da napraviti čudeže dobrega, in vse skupaj je le na deset let. A vrhu tega se mu vsaj za teh deset let ni treba bati smrti, — vrag že ve, kaj dela.

„Podpišem!“ je rekel trdno.

„No, vidite,“ se je nasmehnil oni. In vzel je počasi rezilce, se je ž njim dotaknil svoje levice na zapestju, vjel je na pero kapljico krvi ter stegnil pisalo Jezerškn. „Vi ste mogoče mislili, da načnemo vas, he-he? Ne, moja kri je že bolja in boljše drži; boste videli, čez deset let, ko raztrževa dokument, bo podpis tako rdeč, kakor je danes. Prosim, podpišite!“

In Jezeršek je podpisal.

„Hvala“, je rekel oni in je vstal. Počasi je spravil vse stvari, razen denarnega aparata, nazaj v kovčeg, ga je vzel v levico in klobuk v desnico ter se je priklonil. Jezeršek mu je nehote prožil desnico, a oni se je le še enkrat priklonil in je rekel s tenkim nasmeškom: „Vaša roka in moja ne gresta skupaj. Sicer pa ostaneva vseeno lahko prijatelja. Želim vam vso srečo in dovolj pameti, da bi nikdar ne obžalovali te ure. Na svidenje!“

Do vrat so se slišali njegovi koraki, potem naenkrat nič več.

Jezeršek se je stresel. Pogled mu je padel na denar. Naglo ga je vrgel v blagajno, spravil aparat v žep in je skoro bežal proti domu. Zdaj šele ga je bilo groza in zdelo se mu je, da se ne bo upal po noči nikdar več v uradne prostore.

*

Drugi dan je bila sobota in Jezeršek se je moral pripravljati na pridigo. Silno je bil radoveden, kako jo bo spravil v sklad s svojo pogodbo. Ali kakor dober omen se mu je zdelo, da je govoril evangelij jutrnje nedelje ravno o usmiljenem samaritanu. In sestavil si je z nenavadno hitrostjo prelep govor o ljubezni do bližnjega; in celo njemu nepričakovano lepe misli in besede so se mu kar same ponujale. In vrhu vsega je slučaj hotel, da ga je župnik naprosil, naj ima on veliko mašo ob desetih, sam pa da radi prehlada opravi jutranjo božjo službo brez pridige.

In tako je stopil Jezeršek na prižnico in je pričel. Na koru je zapazil nadučitelja Jedveščka, ki je prihajal često sem iz svoje vasi; a to ga je le še bolj podžgalo, kakor da bi hotel onemu pokazati, kaj zna, ako ga je volja. In po maši se mu je Jedvešček celo pridružil, — bila sta oba olikana človeka ter sta kljub vsemu nasprotstvu skoro prijateljsko občevala in se rada dražila.

„Ali veste, gospod kaplan, da niste še nikdar tako lepo govorili?“ ga je pozdravil Jedvešček in v očeh se mu je videla odkritosrčnost. „Da, naravnost rečem, da lepšega cerkvenega govora sploh še nisem slišal. Samo da bi to zlahitno vince, ki ste ga danes točili, res tudi sami pili, — pa brez zamere, gospod kaplan, he-he!“

Jezeršku bi bila zadnja opazka v prejšnjih časih najmanj pokvarila zadovoljnost, ki jo je občutil ob vsakem novem priznanju njegovega govorniškega daru; danes se je pohvale skoro prestrašil. Ali ne gleda satanovo kopito iz nje? Ako začnejo biti taki zadovoljni ž njim . . . Ali pokazati tega ni hotel in obrnil je rajši na šalo ter je smeje se odgovoril:

„Kar se tega tiče, se lahko brez skrbi zvalite v prvi jarek; ako pridem mimo, vas samaritansko izvlečem ven!“

„Hvala lepa. Mislim si lahko, pod kakimi pogoji. Ostanem že rajši na cesti.“

Popoldne je Jezeršek delal do pozne noči, in ko je drugi dan gospod iz mesta končal revizijo, mu je ves vesel stisnil roko.

„To se vedno iznova vidi, s kakimi nasprotniki imamo posla,“ je vzkliknil. „Zdaj vam že lahko povem, gospod kaplan, da smo po raznih znakih pričakovali skoro poloma vašega društva. Ali mesto deficita kar desettisoč prebitka, to je divno! Gospod kaplan, omenil sem vam pa ono stvar bolj radi tega, da jim zdaj pošteno posvetite. To morate popisati, pa seveda vse vi sami, ker tako noben drug ne zna.“

Ali kakor bi bil Jezeršek to prej z največjim veseljem storil, — zdaj ga je ob revizorjevih besedah obšel neprijeten občutek . . . Pomislil je le za hip, a že je videl: kakor bi stvar obrnil, bi se lahko okrenila, da bi se pokazala vsaj kakor nekako omalovaževanje pogodbe . . . In to namreč že tretji dan . . . Sicer bi se že dalo izogniti . . . ali vseeno — rajši ne . . . res ne! . . .

„Ne, gospod revizor, sam ne morem . . . Rekel bi kdo, pa bil tudi najboljši prijatelj, da sam sebe hvalim. In nazadnje sem storil le svojo dolžnost . . . Ako imam nekaj talenta za te posle, — saj se je tudi pričakovalo to od mene . . . Ne, kar vi ali pa kdo drugi napravite; ali prosim vas, da pri tem moje osebe niti ne omenjate več, nego je absolutno potrebno. In najrajši bi, da članek ni polemičen, nego kolikor mogoče stvarno poročilo. To tudi veliko bolj imponira,“ je počasi pristavil.

Revizor ga je malo začudeno pogledal, ali silil ni več vanj, tako odločno je bil oni odrekel.

Čisti dobiček, kolikor ga je bilo v tamen odločenega, je Jezeršek razdelil med potrebne župljane popolnoma po načelih nepristranosti. Silil ga je v to čuden občutek, kakor da bo njegov sopogodnik tako bolj zadovoljen . . . Da, ne samo ob ti, nego tudi ob raznih drugih prilikah mu je bilo, kakor da onega ne sme čisto prezreti; in dasi se je popolnoma jasno zavedal, da te stvari nimajo s pogodbo pravzaprav ničesar opraviti, zgodilo se mu je samo, da je iz omenjene obzirnosti napravil ravno nasprotno od tega, kar je običaval prej, ker . . . no, ker ni bilo dvoma, da so bila vsa njegova prejšnja dejanja hotoma in nehotoma naperjena naravnost proti onemu, pa je bilo že to dovolj vzroka, da zdaj ne sme biti več

tako . . . Zakaj, ne samo, da bi Jezeršek onega ne bil mogel več sovražiti, — niti ne z onim prejšnjim imaginarnim, takorekoč platonskim sovraštvom (ah, saj se tudi nam najbolj gorečim vernikom ne posreči, da bi hudobnega duha le na pol tako živo sovražili, kakor žalibog znamo sovražiti svoje mejaše, svoje konkurente, svoje zasmehovalce in druge svoje protivnike!) — Jezeršek je čutil naravnost neko simpatijo, vdanost do njega, pa bodisi tudi samo iz človeškega, popolnoma subjektivnega stališča, kakor v političnem življenju nasprotnega kandidata lahko spoštujemo in radi vidimo, a ga vseeno ljuto pobijamo. Priznati je moral, da mu oni ne samo ni napravil nič hudega, nego — in to ne le glede na njega takratno zadrego, — nego da mu je naravnost šele omogočil, da je mogel storiti dobrega, kolikor je hotel.

In trosil je Jezeršek dobrote okrog sebe z obema rokama. Ali ne dal Bog, da se je v ta namen le dotaknil skrivnostnega aparata. Ne, kolikor je bilo denarja oni večer že izdelanega, ga je sicer uporabil, a natanko ga je preštel in sklenil je, da ga bo vsega nadomestil iz tekočih dobičkov. Saj pa tudi ni bilo treba, da bi se bil zatekel k onemu vendar-le ne baš častnemu vrelcu: prejšnje zabrede so ga bile izučile in roka se mu je bila izurila, da skoro že ni mogel več napačno prijeti. In dobiček se je sam od sebe kopičil, da je mogel Jezeršek ob vsi svoji velikodušnosti in radodarnosti že prve mesece naložiti precejšen znesek na odplačilo onega „posojila“ . . . Zakaj hotel je, da vsaj po desetih letih lahko poreče sopogodniku: „Evo, ni enega tvojega vinarja ni več med denarjem.“

Pozabil pa, kakor rečeno, ni niti za hip, kdo ga je spravil na to novo pot. In ker je mogel ob ti poti neprestano lajšati srca, brisati solze, lečiti rane, je na vse ugovore očitajočega glasu v sebi odgovarjal, da pregreha ne more biti pretežka, ko nosi toliko prelepega sadu.

In to novo življenje mu je nudilo tudi preveč udobnosti, da bi bil mogel odkritosrčno obžalovati njegov izvor. Srca vse srenje so se ga bila zdaj oklenila in vse ga je ubogalo. In to ne samo iz strahu, kakor je bil prej večkrat zdaj z malo nezadovoljnosti, zdaj z malo hudobnega zadoščenja opazil, nego iz resnične vdanosti in hvaležnosti. In tudi nasprotniki so ga z radostjo srečavali, da so njih voditelji preplašeno posegali vmes in rotili pristaše, naj se ga pazijo in ogibajo. Ali sklicevati so se mogli pri tem samo na prejšnje kaplanovo življenje; in čim bolj se je to prejšnje življenje umikalo v prošlost, tem manj so ta sklicevanja pomagala. Da, celo

ti voditelji sami so začeli že omahovati in vsaj sami med seboj so bili že davno edini, da je kaplan Jezeršek „pravzaprav čeden dečko“. In ker so bile tega mnenja tudi ženske že davno, a so morale pred soprogi, brati in očeti markirati ogorčenost nad njegovo „zbesnelostjo“, česar pa zdaj oni sami niso trdili več, se je dogodilo kar samo od sebe, da je elegantni kaplan obedoval zdaj pri tej, zdaj pri oni obitelji v bližnjem mestecu, ako ga je pot „slučajno nanesla tja“. In to se je ponavljalo vedno pogosteje . . . Zakaj Jezeršek, sam gosposki sin, je občutil šele zdaj, kako je bil prej pogrešal fine gosposke družbe, in skoro se je čudil samemu sebe, kako se je mogel toliko časa zadovoljiti s samimi kmeti.

Ali kadar se je vračal na svojem lahkem vozičku sedeč po beli, ravni cesti proti domu, iz same rahle razburjenosti z bičem igrajoč po svetlem konjičkovem hrbtu, v sebi še enkrat svoje in druge lepe tovarišije posrečene dov tipe vživajoč, ko je bila vsa njegova duša, ah, kakor ta lepa pokrajina vsa vedra in solnčna, vsa pisana in zelena, a nad njo tupatam kakor meglice-ovčice daleč, daleč, komaj še vidno, tupatam, prijazna glavica, — pa se je dvignil naenkrat nad obzorje kakor grd zmaj črn oblak in iz njega je padla debela, grenka kaplja spoznanja, da vse to ni prav in da ne bo dobro končalo . . .

Da ne bo dobro končalo, ker se nekateri njegovih sobratov že zdaj zgledujejo nad njim in nad to čudno izpremembo njegovega življenja; pa ga bodo nekega dne osumili še više gori, da je popustil od svoje gorečnosti in se pajdaši z elementi, ki se z njim za dalj časa ne sme pajdašiti železo, ki hoče ostati vroče. In bodo to ohlajeno železo nekega dne zavili v kos papirja, ki se mu pravi dekret, ter ga poslali popolnoma na hlad.

Ali tolažiti se je mogel, da se mu tega vsaj za prvi čas še ni bilo resno bati: zavedal se je, da vsaj pri prihodnjih volitvah, ko bo gotovo še v tem kraju, — in ako bi ga pozneje premestili, ustvari si enako pozicijo drugod, — daj vsaj ob ti generalni poskušnji lahko tako nastopi, da mu ne bo treba v nemar staviti niti enega obzira na pogodbo, a bo uspeh vendar tak, da mu ga bodo morali priznati gori do višnjevega prestola: brez le ene žal besede nasprotnikom razprostre lahko roke ter poreče ljudem: „Sodite me po mojih delih, in ne bo se vam težko odločiti za stranko, v katere imenu sem dovršil to delo!“ In občutil je z globoko zadovoljnostjo, da pojdejo z njim ne samo njegovi dosedanji privrženci, nego da ta sama njegova beseda izpodbije glinaste noge tudi protivnim ma-

likom samim. In ker bo uspeh popoln, ga nihče po pripomočkih niti vprašal ne bo . . .

Kar se tiče točke, da ne bo dobro končalo, se je torej že še lahko pomiril. Teže pa mu je ležala na duši misel, da ni prav, kar počenja; ali bolje: da ni potrebno, da to počenja; da je torej nespametno, da se izpostavlja pa makar še tako neznatnim nevarnostim; še bolj pa, da ni potrebno, da gazi v sebi svoja najplemenitejša stremljenja . . . Zakaj zavedal se je, ako pojde tako naprej, postane iz njega mrtev človek, mlačen duhovnik, luč pod mernikom . . .

In ali je res pogodba poveznila mernik čez njegovo ognjevito in zato tudi bojevito naravo, ali mu je pogodba res zvezala po delu hrepeneče roke, res ustrupila ostro rezilo njegovega jezika? . . . Ne in ne! Bistro in jasno je bilo rečeno, da se ima ogibati samo direktnih napadov proti sopogodniku, — na vse druge strani mu je svoboden razmah. Odkod torej naenkrat to mrtvilo, ta topost, to varanje samega sebe, da to življenje veliko bolj odgovarja njegovemu ustroju, to slepljenje, da mu je res toliko na tej obližani družbi, v korenu vendar gnili in puhli. Več nego na tem sicer okornem, a v vse globine tako zdravem in jedrem narodu? Odkod vsa ta mefistofelska sofistika, — ali mu jo nazadnje oni izvennaravnim potom vdihuje? . . .

Ali ne, tega ni mogel priznati: ta izprememba je morala imeti popolnoma naravne psihološke vzroke . . . Zakaj drugače bi bilo ravno tako naravno, da prizna mesto podzemskih takorekoč nadzemske vplive: izgubo milosti božje . . . In tega ni hotel, ni mogel, ni bilo treba priznati! Ali je prodal dušo, ali se je odrekel le eni črtici najvišjega povelja: „Ljubi Boga čez vse in svojega bližnjega kakor samega sebe!“ Ali ni započel in izvršil cele akcije takrat v stanju največje stiske in razburjenosti, ko človek že po posvetnih zakonih takorekoč ni več odgovoren za svoja dejanja? . . . Sicer pa je vso to zadevo že uredil tudi z Bogom in s svojo vestjo . . .

Toda, kje so, kje so potem pravi vzroki? Premišljeval je sem, premišljeval je tja in je prišel do zaključka, da so bili samo namišljeni. In kakor človek, ki je zabredel v temi s svojim vozom v močvirje in išče potem zopet prave poti, je sklenil, da vstane takoj raz zmeti svoje udobnosti in se loti peš vrnitve na cesto, odkazano mu po njegovih nagnenjih in dolžnostih.

Ali vsi poskusi, so ostali zaman. Beseda, ki jo je hotel vreči vso trdo na glave svojih poslušalcev, se je zmehčala, komaj da je prišla na zrak in je padla kakor kosmič prediva med njimi na tla.

Sulica, ki jo je z vso staro silo hotel naperiti proti nasprotnikom, je strepetala v zraku kakor obstreljena ptica in, se je opotekla daleč pred ciljem na zemljo. Kakor Samson, ki so mu lase ostrigli, se je zdel samemu sebi in razpogumljen je povesil roké. Ni bilo dvoma: kakor Samsona ga je bil zapustil silni Gospodov duh. Samo da si je Jezeršek to povsem racijonalistično razlagal: čutil se je pač vezanega, bal se je dregniti ob pogodbo, in predvsem — preveč ga je bilo groza, da bi ga oni sam prišel opozarjat na njeno kršitev... Da, to, to je bilo glavno!... In zato se je rajši sam ogibal vsega, kar bi bilo le od daleč mogoče tolmačiti tako. In čim bolj je odlašal vrnitev na pravo cesto, tem bolj se je oddaljeval od nje, zakaj tem bolj nenaravna bi se bila zdela ljudem njegova vrnitev.

In končno se je vdal popolnoma. Ko so nazadnje le prišle volitve, ki se jih je bolj in bolj bal, in se gospodje iz mesta niso zadovoljili več z njegovim delovanjem samo v njegovi župniji, nego zahtevali, da mora on, najzmožnejši, prevzeti organizacijo celega dekanata, tedaj se je izgovoril, da ima v lastnem okraju dela še preveč. Zakaj le predobro je čutil, da bi po krajih izven njegovega torišča ne zadostoval že poziv na uspehe v njegovem lastnem delokrogu, nego da bi moral rabiti tudi besede, ostre in bojevite kakor nekoč... In kdo mu jamči, da pri tem nehote morda ne zadene celo ob rožljajoče verige svojega sopogodnika, ali vsaj, da mu ne uide nepredvidna beseda, in da v tem hipu kak davčni ali bančni uradnik ne privzdigne naenkrat bogvekje enega onih vražjih tisočakov ali stotakov proti luči in se začudi?...

Ali nadejal se je še vedno, da neugodni vtisk, ki ga je napravila njegova odpoved, popravijo uspehi v njegovi bližini. In res mu je to zaenkrat tudi pomagalo. Ali črna pika je ostala... In ta črna pika je ob nadaljnih bolj neugodnih nego ugodnih poročilih o njem narastla v veliko pego, katera se je postavila tja, kakor se postavi luna med zemljo in solnce. In pod vplivom tega sicer še nepopolnega mrka je moral Jezeršek čez nekaj mesecev precej daleč proč od ravnih in še bolj daleč proč od železnih cest...

No, bil je bolj in bolj pripravljen na to in se je skoro brezbrizno vdal. Pričel je življenje, kakor si ga je bil za ta slučaj že davno prej začrtal. Lovi, — bil je od nekdanj strasten lovec — potem poseti v dolini, gostije pri njem doma; komaj še, da se je včasih spomnil svojega prejšnjega življenja in še redkeje, da bi mu bilo žal za njim. Na odločilnih mestih pa so ga polagoma skoro pozabili in so pričakovali kvečemu toliko od njega, kolikor so še računali nanj.

Čas pa je brzel, brzel . . . In ko je Jezeršek nekega večera ravno poslal služkinjo spat ter se je ob gorki peči zakopal v udoben naslanjač, da bi še nekaj časa čital, se je zgodilo, da je luč sama od sebe nekoliko otemnela, in da je tiho odprl vrata in stopil v sobo črno oblečen slok gospod. Ker se ni bil prav nič izpremenil, ga je Jezeršek takoj spoznal in se je ves stresel.

„Kaj ne, da si niste niti mislili več, da je danes ravno deset let, odkar se poznavata, gospod župnik?“ se je nasmehnil došlec.

„Prišel sem namreč po svoj aparat,“ je nadaljeval, ko Jezeršek ni mogel spraviti nobene besede iz sebe. „Sicer vem, da ga itak več ne rabite, ali radi reda je treba, da ga vzamem zopet s seboj. In evo, tu je tudi pogodba, ki jo zdaj raztržem.“ — Pri tem je res razparal polo na dvoje in jo potem v dveh kosih izročil Jezeršku. „In tako ste zopet popolnoma svobodni.“

Jezeršek se je počasi in molče dvignil s stola in je odšel ves trepetajoč v sosedno sobo, kjer je imel pisarno. Na dnu blagajne je naglo našel skrivnostni aparat, ki ga je nehote vrgel pred onega na mizo, tako se mu je zdel mrzel in neprijeten v rokah.

„No, pa niti hvala lepa ne rečete!“ se je zahehetal oni. „Kaj imate res kak vzrok, da mrzite mene in moje darove?“

„To ravno ne, ali . . .“

Jezeršku je odrekel glas. Toliko nevolje je naenkrat zavalovilo po njem, tako globoko in popolno spoznanje, da ga je oni vendarle ukanil, napravil nekaj čisto drugega iz njega, nego je bil prej, kakor do te ure s tako natančnostjo še nikdar ni občutil. Bilo mu je, kakor da mu je ta lopov, ki se mu reži s tako zasmehljivostjo v obraz, šele zdaj potegnili zadnjo mreno z oči, da vidi v neznosni bistrosti posledice njegovega dela. In kakor je hotel ob svojih prvih besedah ostati še vsaj vljuden, je zdaj tako zavrelo v njem, da mu je mislil z vso brezobzirnostjo povedati, kako ga je spoznal, kako ga ima za to, za kar ga ima ves svet . . .

Ali že ga je prekinil v njegovih mislih tako prisrčen smeh in tako veselo bliskanje v očeh njegovega nasprotnika, da mu je zopet zaprlo sapo.

„O, o, o, vi se jezite name!“ se je zvijal oni. „In vendar še ne veste popolnoma, kaj sem pravzaprav hotel napraviti iz vas. Zakaj, ako dovolite, bi vam zdaj povedal, da mi je bilo samo za zanimiv poskus in nič drugega; in zato sem si izbral vas, enega najnavdušenejših, najgorečnejših in najinteligentnejših. Gledal sem precej časa okrog, s kom bi napravil ta eksperiment, komu bi podstavil

nogo in ga polagoma privalil tja, kamor sem ga hotel imeti. Mislim, da ste lahko zadovoljni in radi tega tudi manj nevoljni name, da je moje oko obtičalo končno na vas. In da se razumeva: za eksperiment in ne za eksemplar mi je bilo. Zakaj eksemplarjev se najde; ali to so že takorekoč od narave manj vredni ljudje. Na teh leščerbah ne najdem veselja . . . Ne, na visokem plamenu sem hotel opazovati, kako bo v vetru trepetal, pešal in ugašal, kadar mu prilijem — hudičevega olja . . .“

Tu se je došlec odkašljaj in se spet postavil v govorniško pozo.

„Velečastiti, vam so znani, o katerih je pisano, da niso ne krop ne voda, da imajo vedno dve sveči prižgani, da pridigajo vodo in pijejo vino, in kar je takih lepih pregovorov. To je ona pasma vaših tovarišev, za katere je najbolj značilno, od koga se pustijo braniti in s kakimi argumenti. Da so baje tudi ljudje in tudi „krvavi pod kožo“ — to je ena najokusnejših človeških besed, kar jih poznam, — ali pa, da takrat, ko so položili slovesno obljubo, niso bili še dovolj zreli, da bi se bili mogli zavedati vseh posledic. Glavne zastopnice teh opravičevanj pa so ženske, katerih ogromna večina, kakor vam je znano, ima na svetu to nalogo, da ga kvari na ta ali oni način. Takrat namreč, ko sem prevzel svojo pozemsko vlado, sem moral sicer gospodu odstopiti tudi neznamen odstotek žensk, vse ostale pa sem razdelil na večji in na manjši del: na take, ki jih omamljajo pisane uniforme in na take, ki jih fascinirajo črne kute . . . Pardon, velečastni, in ne se razburjati: kaj sem vam kaj slabega očital? Nasprotno. Priznam vam brez pridržka, da ste se dobro držali. Ali pomisliti morate, da vaše duše niti kupil oziroma v najem nisem vzel; kakor tudi, da sem se spustil z vami v kupčijo uprav zato, ker ste imeli v svojem značaju ono trdnost, o kateri sem vam prej govoril, in ki vas je kljub spečanju z menoj držala še vedno na nekem višku moralnosti. No, ali kakor rečeno, na tem mi tudi ni bilo, da propadete in bi bilo to naravnost proti mojemu namenu. Zakaj hotel sem samo videti, ali se mi ne posreči tudi iz vas, ki je bila vsa vaša narava naravnost ustvarjena proti temu, napraviti končno . . . no, recimo — kompromisnika, prilagodljivca . . . Pa sem napravil!“

Še vesel hehet in sloka postava je izginila kakor v ogledalu. Kosmič žveplenege dima se je počasi razlegel po sobi.

I. Pobjlšar:

Rokopis I. zvezka Gregorčičevih Poezij.

(Konec.)

42. Domovini: 8. v. zarja — ob robu je nasvetoval Erjavec: zora, kar je prečtano.

43. Grobni spomenik prijatelju: 4. kit. 2. v. bridko — izprva: britko; popravil Erjavec tudi na ostalih mestih. — 10. kit. 3. v. koperneče — prvotno: koprneče; e je vdel Erjavec. *Čudno!*

44. Pastir: Erjavčeva pripomnja: Posebno lepa. *Zlatoustava zad*

45. Nazaj v planinski raj! 1. kit. 4. in 6. v., 2. kit. 6. v. *in* dr. planinski (planinski) — 2. kit. 3. v. ptičji — prvotno: tičji; p je dodal Erjavec. — 5. kit. 2. v. planine (planine). — 5. kit. 3. v. gine (gine).

46. V pepelnični noči: 2. kit. 4. v. zbirajo (zbirajo). — 7. kit. 3. v. čast (čast). — 11. kit. 2. v. hrumč (hrumč). — 12. kit. 3. v. prisiljeni (prisiljeni).

47. Pozabljenim: 31. v. Spomina — prvotno: Spominja; j je črtal pesnik. — 34. v. cvetovi (cvetóvi).

V. snopič.

Oj z Bogom, ti planinski svet!: 2. kit. 2. v. bridko — prvotno: britko; pesnik je prelevil t v d. — 2. kit. 3. v. na koncu ni vejice niti v rokopisu niti v 1. izdaji; v 2. izdaji je. V rokopisu so bile razvrščene kitice te pesmi prvotno takole: 1. 2. 3. 6. 5. 4. 7. 8.; pesnik je označil sedanji spored s številkami ob robu. Prenaredbo je odobril Erjavec s pripomnjo: Da! v tej razporedbi.

Vojaci na poti: 1. kit. 3. v. pličev — prvotno: tičev; p je priteknil Erjavec; enako v 2. in 3. kitici in v pesmi Zimski dan ter drugod.

Dekletova molitev: 13. v. solncece — prvotno: solnice; Erjavec je nadomestil i z e.

Po bitvi: 7. kit. 3. v. ženin (ženin, v 2. izd. ženin). — Zadnja kit. 2. v. bridko — prvotno: britko; popravil Erjavec.

Vojakove nevéste poróka: 3. kit. 4. v. sebój (s sebój) — 4. kit. 2. v. biseri — prvotno: biserji; pesnik je črtal j, kakor

tudi v „Zimski dan“ 2. kit. 2. v. — 6. kit. konec 2. v. nadpičje (klicaj).

Zimski dan: 9. kit. 2. v. med besedi „zimsk“ in „mraz“ je vdel pesnik „je“; ob besedi „zimsk“ je sled radiranja; morda se je glasil verz prvotno: A v srcih zimski mraz in mrak.

Tri lipe: 16. kit. 4. v. Tesar se je tretji — poročil. (Tesar se je — tretji poročil.) Za „Tremi lipami“ stoji na naslednji strani naslov: Znamenje, a je prečrtan; pesnik je dal prednost Oljki.

VI. snopič.

Oljki: 11. v. Čemū (Čemú). — 22. v. meněč (meněč). — 27. v. Prorók (Proròk) — 46. v. Nad njim mračnó, temnó nebó — prvotno: Nad njim temnó, mračnó nebó; pridevnika je premestil pesnik. — 69. v. simból (simbòl). — 119. v. Da meni vsaj bi jo vmirila! — prvotno: Da mojo vsaj bi vpokojila! Popravil pesnik vsled Erjavčeve pripomnje na robu: Kaj? — 126. v. srebernim — prvotno: srebrnim; e je vdel Erjavec.

Znamenje: 4. kit. 4. v. pridevnik „glasne“ je bil izpuščen prvotno.

Biser: nad njim stoji pesnikova opazka stavcu: Pesem „biser“ naj se tiska z a d n j a, „čolničku“ p r e d z a d n j a vse zbirke — 11. v. a vžé ves nesrečen, (Pa vžé nesrečen,) — 27. v. stezaj — prvotno: stegaj; na robu Erjavec: z — 34. v. služen (suženj). — 58. v. ustavi — u je podčrtal Erjavec — 74. v. grmí — prvotno: gromi; pesnik je črtal o. — 95. v. raje (rajši) — 97. v. Saj on le („le“ vdel pesnik) je bil luč („luč“ črtal p.) — 98. in 99. v. sta se prvotno glasila:

Saj on je bil luč
Za moje oči,

ki jih je pesnik spremenil najbrž vsled Erjavčevega klicaja na robu v:

Saj on le je bil
Luč mojih oči.

Naslednja dva verza sta se prvotna glasila:

„Ki bil bi mi jásnil
Noči in pa dni,“

kar je pesnik predrugačil:

„Ki bil bi jasnil
Noči mi in dní!“

— 107. v. sábo (s sábo). — 117. v. Da (Dá). — Konec „Bisera“ stoji važna pripomnja pesnikova: NB: Opazke, pod nekaterimi poezijami se svinčnikom napisane, so od blage roke pok. prof. Fr. Erjavca, kateri mi je te pesmi pred tiskom blagohotno pregledal. 10./7. 88. S. Gregorčič m/p.

Čolničku: 2. v. mēni (meni). — 2. v. veslá, (vesla.) — 3. in 6. v. Koder hodi, koder (Kodar . . . kodar). — 4. v. povsodi (povsodi) — 9. v. nebá. (nebá:) — 10. v. čolnič (čolnič). — 11. v. morjá, (morjá!) — Ob „Čolničku“ stoji zgoraj stavčeva pripomnja, narejena s svinčnikom: Weglassen. To pesem je objavil Gregorčič v II. zvezku Poezij na str. 58. Potem je ena stran prazna. Na naslednji strani je zabeležena beseda: Kazalo, drugega nič.

O Erjavčevih opazkah treba ugotoviti, da se pričenjajo v pričujočem rokopisu šele v III. snopiču; I. in II. snopič nimata nobene Erjavčeve črte. S III. snopičem se prične tudi številkanje pesmi 21. do 47. V V. in VI. snopiču nimajo pesmi številke, pač pa se nahajajo tudi v teh dveh snopičih Erjavčeve opazke. Ali prvih dveh snopičev ni pregledal Erjavce? Da, pregledal je njun prvopis in opremil z opazkami; pesnik je marsikaj popravil — izpustil je pesem „Priatelj senca“ — in potem oba snopiča prepisal za tiskarno. Ta rokopis se nahaja sedaj v priobčevalčevi lasti. Prvopis I. in II. snopiča, noseč Erjavčeve opazke, je v drugih rokah; opisal ga je M. Opeka *v rat.* v Dom in svetu 1907 str. 35—58: „Iz prvega zvezka Gregorčičevih Poezij“. Pesmi, vrsteče se prav tako, kakor so bile potem natisnjene, so tamkaj numerirane 1—20. Z 20. številko neha Opekov rokopis Gregorčičevih poezij; 21. številka: „Zaostali ptič“ se nahaja v III. snopiču gori opisanega rokopisa, opremljenega z Erjavčevimi pripomnjami. *Tu je torej nadaljevanje prvopisa. Nekoliko nejasno poved*

Kako je sodil pesnik o Erjavčevih opazkah? „Prelaskave so“, tako se je izrazil skromni Gregorčič o njih ^{menj} v pismu dne 14. velikega srpana 1901, spremljajočem dragoceno poslatev.

Jakob Tarabanin:

Ruska publicistika.

(Dalje.)

Moskovski list kadetske stranke „Russkija Vjedomosti“ se odlikuje z večjo nepristranostjo in je tudi bolj popularen. To se razlaga tudi z njegovo veliko starostjo. Njega zadnji jubilej leta 1902 je pokazal, kako je znan in priljubljen. Njegovi sodržniki so profesorji moskovske univerze in višjih ženskih kurzov.¹ To se kaže na solidnosti in umerjenosti tona; v polemiki je list vedno popolnoma korekten, v dopisih nikdar ne hlasta za senzacijami. To je listu med ljubitelji nenavadnih časnikarskih „rac“ prineslo naslov dolgočasnega proforskega žurnala. „Russkija Vjedomosti“ so manj razširjene ko drugi bolj impetuozi listi in izhajajo na manjšem formatu. Toda njihova poročila so vedno točna in zanesljiva, posebno dragoceni so skrbno zbrani podatki iz raznih krajev Rusije. Od časa do časa izhajajo večji pregledi o splošni izobrazbi, položaju delavcev i. t. d., ki jih pišejo strokovnjaki. Baš to specializirano je za ta list zelo značilno. List ima vedno na razpolago znanstvene moči, ki ocenjujejo zgodovinska, pravna, gospodarska in druga prašanja. Inozemsko korespondenco oskrbujejo sodržniki raznih velikih žurnalov. „R. Vjedomosti“ drže bolj kakor kateri drugi list dobro ime tiska, ki so ga same ustvarile. Kot posebnost lahko omenimo stalno zasledovanje novih iznajdb in odkritij in vsak mesec izhajajočo dobro bibliografijo novo izdanih knjig. Večina teh knjig se obenem tudi recenzira.

Popolnoma nasproten ton Vjedomostjam zastopajo taki veliki napredni žurnali kakor petrograjske „Birževyja Vjedomosti“ in moskovsko „Russkoje Slovo“. Oba lista sta v rokah velikih založnikov in sta zelo razširjena. „Slovo“, ki ga izdaja Sitin, izhaja v kakih 160.000 izvodih in je menda najbolj razširjen ruski list. V Petrogradu imajo „birževku“ radi, kakor jo kratko imenujejo. Ona ima dvoje izdaj, eno za stolicco, ki izhaja dvakrat na dan, zjutraj in zvečer, in drugo za deželo, ki prinaša telegrame, ki jih mestni listi natisnejo samo zjutraj. Politična fizionomija obeh listov ni kaj posebno izrazita. Napačno bi bilo, če bi smatrali „Slovo“ za organ

¹ Nedavno je izgubil dolgoletnega urednika Sobolevskega, sedaj ga ureja Anučin.

kadetske stranke. Splošno je „Slovo“ precej blizko tej stranki, ali vendar od nje neodvisno in zasleduje samo materialne koristi. Tako si je dovolilo zelo ostuden ton v napadih na „Pavolino“ Miľjukova, ko je bil poslanec. Glavni znak teh listov je gonja za intervjui in senzacijami. V „Slovu“ še do danes živijo slavjanofilske tradicije starih časov, ki kažejo popolno neumevanje spremembe časov. Dopise o drugi balkanski in sedaj o svetovni vojni piše še vedno isti romantični V. I. Nemirovič-Dánčenko, ki je pisal vojne dopise že l. 1878.

„Byrževoja Vjedomosti“ prinašajo edine med vsemi ruskimi listi zelo dobre slike med tekstom. Oba lista imata ilustrirane tedenske priloge. „Russko Slovo“, ki ima več materialnih sredstev na razpolago, prinaša večkrat pripovedke in poezije modnih pisateljev, Gorkega, Andrejeva, Bunina t. t. d. Dobra je priloga, ki se za podvojeno naročnino zadnji dve leti prilaga listu: „Biblioteka Russkago Slova“, toda vedno še ceneje, ko če bi se naročila posebe. Leta 1912 in 1913 je v tej biblioteki izšla najbolj popolna ruska izdaja spisov Tolstega, 1914 zbrani spisi Merežkovskega. Naročnina Ruskega Slova, ki izhaja vsak dan, s časnikom „Iskry“ vred — ilustracije tedna — znaša za Avstrijo 30 K 19 v na leto.

Ob strani stoji moskovsko „Utro Rossii“, financirano od bankirjev Rjabušinskih. Ker je gmotno popolnoma neodvisno, mu ni treba privabljalati občinstva z nenavadnimi senzacijami in mikavnostmi. Toda težko je podati celotno karakteristiko prepričanja in nazorov tega lista. To predvsem zaradi tega, ker to prepričanje samo po sebi ni nič celotnega. „Utro Rossii“ se splošno drži napredne smeri in trezno, s stališča državnih interesov, zasleduje tekoče dogodke. Tako je poročilo kapitana Mamontova o drugi balkanski vojni, katere se je Mamontov udeležil kot posebni poročevalec, ki je izšlo v tem listu in pozneje v posebni knjigi, naredilo zelo ugoden vtis, posebno v primeri z visokodonečimi, toda o razmerah in položaju malo govorečimi romantičnimi frazami V. I. Nemiroviča Dančenka. Toda tudi v tem oziru ne pozna „Utro Rossii“ posebne doslednosti. Milijonarji Rjabušinski so staroobredci, zastopniki verskih protestantov, ki so se v 17. stol., pred Petrom Velikim, odcepili od državne cerkve (imajo svojo posebno hierhijo, se na poseben način križajo, imajo posebne obredne knjige lastnega tiska i. t. d.) Vlada je dolgo in nesmiselno preganjala staroobrednike (njihove dogme so iste kakor v državni cerkvi). „Utro“ jih zato po pravici brani in dokazuje njihovo lojalnost. Toda nacionalna ekskluzivnost sili list

ob enem, da govori o nevarnosti panislamizma in se poteza za znižanje števila moslimskih šol v onem Povolžju (Kazani), od katerega je vendar tako daleč do katerekoli islamske države. Njih simpatiziranje s Poljaki (nekoliko manj z Rusini) tudi ni bilo do zadnjih konsekvenc preišljeno. Cela vrsto opazk proti Finski je precej jasno kazala, da je očitvidno namenjena onim, katerim bi lahko služila proti Finski.

Cela vrsta člankov v listu je imela namen obrniti javno pozornost na bogate, toda zanemarjene pokrajine severne Rusije in objasniti njih gospodarsko bodočnost. „Utro“ je energično protestiralo proti narodnemu gospodarstvu tako škodljivi roparski eksploataciji, ki jo še vedno brez kazni izvršujejo tam Norvežani, Amerikanci in Japonci.

Ime lista spominja na pariški „Matin“ in tudi na zunaj ga list posnema. „Utro“ prinaša, ne ravno lepe, z navadnim tipografskim črnilom izvršene slike dnevnih dogodkov.

V Moskvi izhaja „Golos Moskvy“, organ „Zveze 17. oktobra“, ki se navadno imenuje tudi „stranka izgubljene listine“. To stranko tvorijo bogati fabrikanti in deloma „začasno“ liberalni veleposestniki, katerim so kadeti preveč liberalni; v narodnem in socialnem oziru je stranka proti vsaki korenitejši reformi. Sedaj tvorijo v dumi oktobristi centrum. Prej, po prvem volilnem zakonu, jih je bilo mnogo manj in prištevali so jih desnici. Z idejami manifesta 17. oktobra imajo mnogi dekabristi prav malo duševnih sorodnosti in zvez. Vodja lista je Aleksander Ivanovič Gučkóv, glavni besednik stranke, o katerem se sedaj večkrat kaj čuje. Sedaj je „Golos Moskvy“ menda bolj zanimiv, pred vojsko ni bil nič posebnega in je bil malo razširjen. Njegova edina in glavna prednost je bila v tem, da je vsaki dan prinašal neskončne vrste ponatiskov iz raznih voznih redov in se je vsled tega prodajal vsaj po kolodvorih, kar je pač dovolj jasen znak, da je imel vedno mnogo prostora na razpolago. Kaj posebno zanimivega „Golos Moskvy“ ni; oddelek o domači in zunanji politiki je ravno tako brezbarven kakor ves njegov politični program. Enkrat so mu dokazali, da je v naglici in ne ravno spretno zlimal v svoji redakciji „osebni poročevalec v inozemstvu“ iz dveh telegramov drugega lista. Ob pogrebu predsednika prve dume, S. A. Muromceva, ki je postal impozantna manifestacija narodnega žalovanja, ni mogel in ni znal ostati korekten. Njegovo sovraštvo do kadetov ga je privedlo do tega, da se je identificiral s policijo, ki je udeležence ob pogrebu razganjala in opravičeval njen nastop.

Najbolj dostojen, če rabimo ta pojem zelo previdno, list vseh listov desnice je znamenito „Novoje Vremja“ v Petrogradu. Njegovi prijatelji pravijo, da je ta list edini evropski list v celi Rusiji. List dela seveda vtis vsled svojega formata in marsikdaj vsled svojih poročil. Ta poročila lahko vsled svojega privilegiranega položaja dobiva prej kot drugi listi. Največ dohodkov dobiva iz oficijalnih inseratov; da ga vlada naravnost podpira, to se mu ne da dokazati, toda o tem nihče ne dvomi. Ime, ki si ga je ustvarilo „Novoje Vremja“, je dovolj znano. Kako misli o listu večina ruskega občinstva in kako je nje razmerje do njega, to se vidi na imenu, ki ga je dal temu listu že nesmrtni Šaltykov-Ščedrin. Imenoval ga je: List — česasiželivašeblogorodje“ (s temi besedami vprašujejo uslužni natakariji v lokalih srednje in nižje vrste). Ime „Suvorinovi sluge“ je tudi trdno spojeno z redakcijo „Novega vremena“. Nenavadna elastičnost v prilagodenju je glavni znak v karakterju tega lista. Ta lastnost je bila tudi osebni znak njegovega ustanovitelja Suvórina. Suvorin je bil najprej liberalec in je dosegel precejšnje uspehe kot podlistkar, ki se je podpisoval „Neodvisen“. Pozneje je hotel doseči še večje uspehe na ta način, da se je popolnoma odrekel vsaki neodvisnosti. Od tega časa lavira „Novoje Vremja“ spretno med raznimi „stebri“ birokracije in vedno o pravem času zasluti in ugane, kdo bo močnejši in na katero stran se je treba postaviti. Njegovo splošno prepričanje je jako konservativno. List živahno brani posvečene privilegije dvorjanstva, višjega uradništva in trgovcev. Celo njegovo politično prepričanje temelji na kratkovidni in zlobni nacionalni ekskluzivnosti, ki prihaja večkrat v glupo zasmehovanje „inorodcev“ (Finov, Poljakov, Ukrajincev), in stikanje za zarotami proti državi. Višek ljudomrznje predstavljajo nedeljski podlistki glavnega podlistkarja M. O. Menšikova. V ruskem jeziku je on (po imenu enega junakov Ščedrina „slovotočiška i krovopiuška“) tudi znan pod imenom „Ijuduška“. Nekdaj je tudi njegovo prepričanje bilo drugačno. Od tega časa so si njegovi članki še ohranili splošni naslov „Pisma bližnjim“, ki zveni sedaj kot bridka ironija.

„Novoje Vremja“ je le po'agoma dobilo svoj sedanji obraz. Razen tega imajo njegovi sodrudniki, kakor sodrudniki vsakega velikega lista, nekaj določne osebne, individualne svobode. Prej so bili njegovi sodrudniki tudi boljši pisatelji, n. pr. Čehov in Boborykin. Tega sedaj ni več. Ko je pred tremi leti stari Suvorin umrl, so se „kupljiva peresa“ požurila rehabilitirati svojega patrona s tem, da so izrabila njegovo korespondenco s Čehovim. Toda ta poskus

je naletel na burno nevoljo. Koliko vpliva je imel Suvorin v taborišču desnice, se vidi iz tega, da so mu v istih panegiričnih člankih podelili naslov „velikega starca“, ki se je dotlej dajal samo Tolstemu. Tudi ta primera je naletela na splošen protest. Tudi če se ne oziramo na nadarjenost in prepričanje, v resnici ni mogoče najti večje razlike. Na eni strani izredna, vse življenje dosledna vernost nazorov („Ne morem molčati“) in popolno preziranje vsega posvetnega, ki se je končalo z begom v viharno jesensko noč iz lastnega doma, na drugem „velikem starcu“ pa pomanjkanje vsake osebne značajnosti in zavidanja vredna pripravljenost žrtvovati vse za gmotni uspeh.

„Novoje Vremja“ podpira v ostalem notranjo državno politiko vlade (razbitje skupnega, občinskega gospodarstva, proti kateremu se je soglasno postavila večina javnosti) in njena podjetja v zunanji politiki. Kakor se je prej priporočalo študiranje Japoncev, ki so postali „samozavestni“, tako se je zdaj pred vojno dolgo ustvarjalo mnenje, da treba osvoboditi „zasužnjeno“ Galicijo. List je priden zaščitnik ruskega sokolstva, ki ga ureja in ustanavlja vlada, ki ima iste namene, kakor tukajšnji „Jungschützi“, in ne samo to, ampak v prvi vrsti skuša utrditi državljansko zavest med srednješolci. Kakor vse državne uredbe — večina sokolskih društev ima svoje prostore v državnih poslopih —, tako je rusko sokolstvo pogosto napadano od naprednega časopisja in nima do danes prav nič skupnega s kulturnim delom ostalega slovanskega sokolstva. Neke vrste podpore daje ruskemu sokolstvu samo „Russkoje Slovo“, ki je do neke mere precej sorodno z oficijalnim slavjanofilstvom. — Zvečer izdaja „Novoje Vremja“ posebno večerno izdajo „Večerneja Vremja“.

Nekoliko konkurence dela listu nedavno ustanovljeni „Golos Rusi“, veliki nacijonalistični list grofa Bobrinskega in Bašmakova. Ta nacijonalizem je na vse zadnje zelo ekskluziven, popolnoma soroden živalskemu. List je v Avstriji bil prepovedan. V ruskem občinstvu ne uživa niti popularnosti niti zaupanja. Ko so leta 1913 v tiskarni lista stavci stavkali, so list postavili in natisnili vojaški stavci iz tipografije petrograjskega zbora carinske straže. Pripeljali so se na eraričnih avtomobilih, delali vso noč, dobili po 25 kopejk plače in se zopet vrnili. Ta slučaj se je komentiral po vseh listih in je pokazal, komu je „Golos Rusi“ posebno pri srcu. Vidi se, da bo imel ravno tako malo uspeha, kakor nedavno vsled ravnodušja občinstva propali „Slavjanin“ Bašmakova in Vasiljeva. Nacijonalizem, ki propagira v notranji politiki rusifikacijo, v zunanji pa oficijalno, starinsko, nekulturno slavjanofilstvo, nima bodočnosti.

Še bolj „desniška“ in odkrito navezana na državna sredstva in dolgočasna sta lista „Sanktpetersburgskija Vjedomosti“, ki jih ureja knez Uchtomskij, in „Moskovskija Vjedomosti“, ki jih je do leta 1913 izdajal Lev Tichomirov, prej znani revolucionar, ki se je pozneje „skesal“. Izmed teh dveh listov se zadnji posebno odlikuje z izrednim sovraštvom do naukov Tolstega. Oba lista imata samo one čitatelje, ki jih morajo čitati.

Bolj jasen in odkrit v svoji neizmerni mržnji do Židov ko „Novoje Vremja“ je knez Meščerskij, ki izdaja svoj lastni list „Graždanin“. „Meščerskij graždanin“, državljan tipa kneza Meščerskega, je že od nekdaj zanesljiv priimek za človeka z negativnimi državljanskimi lastnostmi. V zadnjem času pa so napadi Menšikova proti Finlandcem (v zvezi s splošnim nastopom nacionalistov proti avtonomiji velike kneževine), ki so presegali že vse meje, začeli presedati celo staremu knezu. Ž njemu lastno odločnostjo je imenoval Menšikova lakaja brez vsake mere. V „Graždanimu“ se vsled ugodnih osebnih zvez urednika pojavijo večkrat zanimivi članki vplivnih oseb, toda tudi ta izredna okolnost ne pomaga listu do večje razširjenosti.

Svoje uspehe je preživel tudi divje nacionalistični „Svjet“ generala Komarova. Prej je bil zelo razširjen po vaseh, ker je bil edini ceni list. Stal je samo 4 rublje na leto. Sedaj se je razširilo provincijalno časopisje in povečalo se je število dostopnih izdanj napredne smeri list: „Kopejka“ v Petrogradu in enak v Moskvi, povolžska „Kopejka“ v Samari, napredni list „Nov“ sina Suvorina, s slikami, ki izhaja v Petrogradu in v Moskvi, stane po 2 kopejki. V mestnih knjižnicah in čitalnicah se „Svet“ sedaj najde bolj redko ko listi skrajne desnice, v drobni prodaji ga sploh ni najti.

Iz listov desnice dela „Kólokol“, organ zaupnikov svetega sinoda, zelo mučen vtis s svojim morečim klerikalizmom in brezmejnim sovraštvom do sektantov in drugih verstev. O listih „Zemščina“, „Věče“, „Russkoje Znamja“ (organih vodij glavnih nijas „pravih ruskih ljudi“ — Puriškjeviča, Markova in Dubrovina), ki sovražijo drug drugega in si vzajemno očitajo podpore s „temnim denarjem“ (iz državnega „dispozicijskega“ fonda) — o teh ni kaj govoriti.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila

Oton Župančič, *Ciciban in še kaj*. Izdala in založila „Omladina“. V Ljubljani, 1915. M. 8°. 55 str. Kart. I K 60 v.

Našim malim še rojé tajinstvena vprašanja pesnikovih ugank po glavicah, pa je že prinesel rešitev zagonetk okroglolični, hudomušni paglavček: Ciciban.

Do najrahlejših fines je razgaljena pred nami otrokova duša. V hipu se cmeri in kuha jezo, a že prva šegava in nagajiva beseda mu napne ličeca v vriskajoči smeh. Sredi polja stoji, pa hoče vse izvedeti: Kje je solnce, kam gre luna... Ni mu možn vsega odgovoriti. Solnce zaide in nas reši iz zadrege. — Izletal se je. Na očetovih kolenih copra sedaj in razsipno podarja luno in zemljo mami in očki, pa tudi bogaboječa je dušica njegova.

Krasna v besedni igri in muziki jezika je pesem Ciciban-Cicifuj. Neumit jo je pobral od doma v goščavo, pa ga grize med potjo vest. Otrokove skrbi, njegove naravne vtise, ki se slikovito odbijajo v mladi duši in nam jo pričarajo z neodoljivo iluzijo resnice, nam je Župančič morda v tej knjižici psihologično podal najčisteje. Ciciban poslušá očetovo uro.

„Očka, pa kaj je v tej zlati igrački?

Kaj to nabija nalahno ves čas?

— Ciciban, veš to so drobni kovački,

božji kovački, da kujejo čas.“

Uničevalen nagon otroka in zaupljiva lahkovernost sta ga premotila in ves srečen premišlja o božjih kovačkih, pojočih o zlatem času.

Nad vse prisrčen je dialog s čebelo. Junaško izziva sovražnika, ki ga dobrohotno zavrača. Zavest, da ima mamo, ki mu hlače zašije, ga vzame vedno v zaščito, nadalje ponos na očeta, ki mu nabije s „cvetlično bilko zadnjo stran“ — to je otrokova čast proti še tako strupenemu protivniku, — Mehka, za dobra semena ugodna duša deteta, gojena v žlahnih rokah sredi solnca in cvetja, med prepevanjem ptic in šumenjem potokov po pomladnih tratah: to je Ciciban, gledaje za solncem, ki je zašlo...

V zbirko je sprejeto „in še kaj“. Koledniki: veseli, žalostni in častitljivi. Čvrst jezik, poln narodnega duha, veje iz teh verzov. Zdravje in sveža moč se druží z neprisiljeno naivnostjo.

„Zeleni Jurij“ ni namenjen deci. Prizrčna beseda je, ki smo jo po dolgem času čuli, skrivaj zagnana roža in tih obet o pomladi... Zdravo, bodrilno k upanju:

Konja vzpodbóde, v daljo izginja,
cvetje, zelenje za njim se razgrinja,
da nas Zelenega Jurja spominja...

Prelitali smo do zadnje strani. Ciciban se je utrudil, nič več ne pripoveduje o krivonosem Turku, sredi poljane ga pokrije veter s cvetjem jablane in ga zaziblje v blažen sen.

Ko gredo ti stihí mimo nas, nam je kot spečemu Cicibanu: Ne skrbimo, ne ugibamo, godí se nam kot brezi tenkolaski, ki jo moči

„tíhi dežek opoldanji,
lahni veter iz daljav.“

I. P.

P. L. Coloma. Malenkosti. Roman v štirih delih. Z avtorjevim dovoljenjem prevedel Paulus. S pisateljevo sliko. Založila „Leonova družba“. V Ljubljani, 1915. 8°. 346 str. Broš. 3 K 80 v, vez. 4 K 80 v.

S kakim merilom naj merimo to delo? Predgovor pravi, da je pisatelj, jezuit Luis Coloma, „kmalu zaslovel po kulturnem svetu kot izredno nadarjen pisatelj“, a pripomba urednikova govori, da „svetovne slave njegovih p. 1890 izišlih Pequeñeces (Malenkosti) ni doseglo nobeno poznejše Colomovo delo več“. Potemtakem imamo, vsaj kar se tiče te knjige, posla z možem svetovne slave in ga bomo postavili tja pod največjo mero, kjer je svet že premeril in pretehtal svoje Shakespearje, Goetheje, Danteje — — —. Toda že nas ustavi nestrpna kretnja onih, ki so ga uvedli v svetovno literaturo, češ: Ne, tako sami nismo hoteli! Potem pa druga vrsta: Paul Bourget, Sienkiewicz, Čehov — — —? No, le odkrito! Kaj ne, da ne? Torej šele tretja vrsta . . .

Da, „izredno nadarjen pisatelj“ brez dvoma! Saj jih je precejšnje število tudi tehle, ki uživajo takozvano svetovno slavo, torej slavo tudi izven svoje ožje domovine, — samo da bi ubogi Slovenec „tretje vrste“ to težko kdaj doživel. Zakaj drugače bi lahko že bil . . .

Ali je pa morda le prevod kriv, da Colome pri najboljši volji ne moremo postaviti višje? Urednik sicer pravi: „Noben prevod ne more izraziti blesteče krasote jezika, čigar priznan mojster je bil p. Coloma, l. 1908 sprejet kot član v špansko akademijo.“ No, mi dobro vemo, kaj pri formalističnih latinskih narodih to pomeni. Ali bi bilo drugje mogoče, da so n. pr. Italijani nad samo krasoto jezika Cadornovih vojni poročil skoro pozabili njih — materialne pomanjkljivosti? . . . In Gabrielu d' Annunziju le preveč po pravici očitajo, da njegovi spisi v prevodih toliko izgube. Dvomimo pa, da bi bilo Colomovo delo, — žalibog si na nikak način nismo mogli preskrbeti izvirnika, a se tolažimo s tem, da se naši recenzente drugih slovenskih prevodov niso stegnili niti na sosedno mizo ponj, — dvomimo, da bi imele „Malenkosti“ takih subtilnosti, namreč stilističnih subtilnosti, ki so že bistvo stvarine same, kakor jih ima ta veliki mojster laške besede, ali pa v mnogih delih naš Ivan Cankar. Tuintam vsaj bi se moralo v tem slučaju le občutiti, da je v strunah originala nerodna roka prevajalčeva umorila v globinah brneč akord . . . No, vtiska nerodnosti prevod vsaj ne dela; če je pa prevajalec pokvaril celo vse delo, naj opravi to s svojo vestjo: nam se je pečati z romanom, kakor je položen, vsaj na zunaj v gladem jeziku, pred nas . . .

Ponavljamo: Coloma je brezdvomno znan pisatelj. Takega dela že materialno ne more zasnovati človek, ki ni talent, pa je bil makar blaženi redovnik procul negotiis, mimo katerega tihe, brezskrbne celice so sobratje gotovo še po prstih hodili, da ne motijo izvoljenca svoje slavne Družbe . . . Hočemo namreč reči, da kaže ta zasnova, načrt zgradbe vse znake velikopoteznosti. Ali je pa tudi stavba sama po tem? Tu z vso odločnostjo: ne! Niti od daleč ne občutimo tiste tajninsvene groze, da smo stopili v ogromno zgradbo človeškega življenja ali človeških duš, katera nas pri največjih sama prisili, da vzamemo klobuk v roke in pobožno prisluskujemo utripanju srca velikega duha v njej, pri manjših nam pa vsaj oči pijejo lepoto harmoničnih potez, črt in kontur. Ko smo stopili iz Colomovega romana, nesemo s seboj vtisk, da smo prišli iz zverženega labirinta, recimo iz podzemске jame, kjer smo hodili mimo prelepih „kapelic“ s svetili kapniki, mestoma celo mimo prelestnih, iz sebe samih žarečih „zaves“ (takoj prvo poglavje!), potem pa zopet skozi dosti nerodne, polzke rove. Da se razumemo: vse to le iz

estetskega in ne moralnega stališča! Zakaj, kar se tega tiče, priznavamo tudi mi z vso resnobo pisatelju, prevajalcu in uredniku, da delo ni pohujšljivo — za odraslo občinstvo namreč. Le da bo morda pohujšljivo za pisatelje. Tam daleč zadaj nekje za nami se dvíga visoka, upognjena postava Simona Gregorčiča s tistim žalostnim obrazom . . . Toda mi nočemo gledati nazaj. Živimo v dobi boja-neboja in smo sami, ki se vdajamo nadi, da se tisti časi ne vrnejo nikdar več in da niti ne bo treba več klicati na pomoč jezuita Colome, ki je prišel zdaj med nas . . .

Ne, Coloma, niti bi se ti, niti bi te ne bilo treba braniti, ti nisi pohujšljivec! Mož, kateri s tako resnobo koraka skozi to strašno mlakužo pregreh (že v tem obstoji vrednost knjige, da vidimo, kako je človek povsod le človek, tudi v Madridu . . .), tak mož ne more biti — pornograf . . . Nisi se ustrašil besede, razumni pater, kaj ne? In ti sam pač nisi odobral, da so to gnusno besedo metali za možmi, ki so se z drugimi cilji, krivimi, če hočeš, a vedno idealnimi cilji borili proti grdobijam življenja, kazoč svojim rojakom, če ne nadzemsko, pa vsaj pozemsko domovino . . .

Ali mi nikakor nočemo slediti tako velikemu številu „kritikov“ in uganjati modrosti ali celo „duhovitosti“ na račun pisatelja, kateremu bi edino imeli izkazati zasluženost čast ali nečast. In zato brez drugega priznamo, da Coloma res ne spada med one pisatelje, ki „iščejo cvetic nalašč na robu nevarnih prepadov“ (Predgovor). Da, gremo še dalje in ga odvežemo celo lastne besede, da „pa tudi noče biti med tistimi, ki pod vsako cvetico sumijo strupenega gada“, iz katerih zveni ipak rahlo opravičilo, za slučaj, če bi utrgal tako cvetico . . . Če naj bodo te cvetice v prvem redu cvetice ljubezni: poljubi, ljubavni pogovori in podobno, po katero cvetje segajo seveda često tudi resnično resni pisatelji, pač ker jim je vsako cvetje — poezija, potem moramo Colomi celo priznati, da takih cvetic v njegovi knjigi skoro niti ni. Ne, njemu je greh greh po katekizmu in slika ga vedno gnusnega in odurnega, čeprav ne gnusno in odurno, ker je — umetnik. Samo da ga kljub vsemu razumevanju življenja, kljub — da rabim specialni terminus za ljudi onstran življenja, — kljub vsi tolerantnosti, tendenca, pokazati greh do konca grd, zavede v estetski greh pretiravanja. Mislimo, da je le malo znatnejših del v svetovni literaturi, katerim bi se smelo s tako opravičenostjo očitati, da predstavljajo same angele in hudiče. Tu belo, tam črno! Pa če se belim res še lahko prizna, da so mogoči, ali celo, da so res pristni ljudje, je vsekakor čudno, in to je očitek, da jih je šel pisatelj spajdašit s samimi zavrženci prvega reda, da, kar se vsaj tiče glavnih junakov, naravnost z zločinci najhujše sorte. Ne rečemo, da se poskus psihološke opravičbe ni posrečil, umetniško so torej ti izvržki človeštva vedno mogoči; samo preveč jih je, nalašč ni nikjer nobenega „marogastega“ prehoda iz belega v črno. Vse pač radi tendence . . . Ali pa naj kar tako vzamemo Colomovo trditev, da je ono, kar tli na dnu srca petinštiridesetletne javne grešnice, kondeze Currite, nekaj „zadnji sled vernosti“? Dasi radi priznamo, da se često skriva v srcu navideznega velikega nevernika še zadnja iskra milosti božje, kakor se to lepo kaže celo v življenju polblaznega žganjarja Diogena, — pri taki zavrženki, kakor je ona, ki se cerkvenega in pravzaprav celo božjega ropa ne ustraši, pri taki pošasti tega temnega čustva ne moremo psihološki označiti dragače nego z besedo: vraža. Da je pa potem izpreobrnjen psihološko mogoče, to je druga stvar!

Ta izpreobrnjenja se proti koncu romana, ko so se junaki in junakinje tudi že precej postarali in naveličali, kar vsipajo drugo za drugim. To bi bilo seveda le dobro, ako bi tako ne končal samo roman, nego tudi madridska pregrešnost

sama ... No, ne moremo si misliti drugače, nego da se tam zadaj dviga že nov rod novih grešnic in grešnikov. Zato pa je pomirjevalni konec v romanu (kaj drugega bi bilo v noveli ali povesti) malo skladen, preveč à la „Hier wollt ich Dich haben!“ Posebno, ko umre, pade, se potopi skoro vse drugo ... Ali smemo biti za trenutek naivni? Nam je ubogih nedolžnih dveh malčkov v zadnjem poglavju resnično žal. Saj ni bilo treba! ...

In potem bi rekel človek še marsikaj ... Kako da so ti drugače tako peklenko prekanjeni lopovi obeh spolov, kadar imajo opravka s kakim patrom, nankrat tako nebeško-nerodni? Coloma menda ve sam to in motivira tako, kakor da oni čutijo moč Gospodovo za svojimi služabniki. Vprašanje je samo, ali bo ta motivacija umetniško zadostovala. Hočemo reči: celo takim, kateri čutijo do pisateljevega svetovnega nazora vse prej nego mrzno, a se pri tem drže splošno estetskih pravil. Zakaj oni, ki so baš nasprotnih nazorov, bodo našli v knjigi še mnogo, čemur bi srdito ugovarjali. To je naravno, — isto se dogaja njihovim knjigam od te strani. Mi pa se omrežujemo tu samo na objektivno oceno te knjige edino z umetniškega stališča. Ni pa estetska hiba te knjige, da bi s tega vidika lahko nastala iz nje same zopet nova, debela knjiga. Sto misli, sto pritrjevanj, sto strastnih ugovorov lahko zbudi! ...

Rekel pa bi lahko kdo, da smo nedosledni tudi v našem „ožjem delokrogu“, ko smo povedali doslej o knjigi pravzaprav več neugodnega nego ugodnega, a skraja označili knjigo za dobro. To je zato, ker smo doslej govorili takorekoč le o „velikih stvarih“: knjigi rešijo namreč posameznosti ime spisa „izredno nadarjenega pisatelja“. In te posameznosti so večinoma izborne, mestoma sijajne. Ker nočemo zaiti v metodo, da bi pripovedovali vsebino, naj omenimo le na splošno da se nam vidijo najbolj posrečena ona bolj „mehka“ (zakaj trda so res trda) mesta: povsod, kjer nastopijo otroci, kjer pisatelj slika materinsko ljubezen itd. In po vsej knjigi so raztreseni izreki čudovite modrosti, duhovitosti, razumnosti. „Sprejela ga je milostno, kakor visoke dame sprejemajo vsakega, ki se jim zadosti klanja.“ Potem mesto na str. 22 o „Villamelonovih nazorih“, le da tu govori pisatelj sam, ki stopa tudi drugače preveč pogostoma sam v ospredje; potem ona njegova krepka: „Angleži požirajo, Nemci žro, Lah jé, Španec se redi („se hrani“ menda?), le Francoz uživa.“ No, pa to spada že bolj v humor. In tudi humorja je precej, včasih celo bolj robatega, nego bi bil v naših družbah še takten, čeprav se vse dejanje vrši v „najboljši“ španski družbi. Veliko takega in res finega humorja je v Diogenovih opazkah in v stričevem modrovanju; — le da bi bilo tu dovolj, ako vemo, da stric „r“ „pogrkava“, ne da se mora čitatelj drsati vsak hip čez najmanj četvero teh „r“-ov.

Ostaja še dvoje, troje vprašanj. Prvo, ali je roman zanimiv, to je, ali ga bo čitatelj „mogeł deti iz rok“ ali ne? To nikakor ni tako postranska stvar: dolgočasnost je celo v najboljšem delu vedno le hiba, kakor dvigne interesantnost vrednost itak velikih del še više (Dostojevskij). Kar se tiče Colomovega dela, tudi za navadnega bralca ne bo dolgočasno, a posebno „napeto“ ga menda tudi ne bo čital. Mislečega človeka bo gotovo sam vabil k uživanju — premišljevanju ... In s tem je podan tudi že odgovor na vprašanje, ali je važno, da smo dobili to delo domov. In zanimivo je končno še vprašanje: Ali je Coloma bolj pisatelj ali pesnik, bolj pripovedovalec historij ali ustvarjalec občutij? Od prvega zahteva način njegove umetnosti, da je v glavnem mojster tehnike, od drugega, da bodi mojster stila. Pri nas bi vzeli za predstavitelja prvega načina Fr. Finžgarja, drugega Ivana Cankarja, ko bi se bila v Kraigherju („Kontrolor Škrobar“) strnila oba načina v

Finžgar
Cankar

v lepo harmonijo in ravnotežje. Tudi Colomo bi prištevali tem „mešanim“, le da pripovedovanje odločno prevladuje in so zato tehnične hibe, predvsem tudi zabrisanost skoro vseh značajev, tem bolj občutljive. Čitatelj, ki ni ali noče biti preveč „kritičen“, bo našel ravno zato dovolj užitka, ko je knjiga polna zdaj melkih, zdaj trdih občutij.

O prevodu samem je povedano že gori marsikaj. V jezikovnem pogledu pravi urednik sam, da ni pisava povsod niti dosledna, in pristavlja z ljubeznjivo hudomušnostjo: „Doslednost je pač lepa reč, a — redka.“ Mi bi pik itak ne bili lovili . . . Človek bi rekel. Če si že „stvarni“ recenzent s svojim „prežanjem“ pokvari polovico užitka kake knjige in napravi s tem pisatelju najbrže vsaj 50% krivice, — pikolovec pride ob ves užitek in do 100% krivice . . . Toda ta občutek pa le imamo, da se je g. urednik dr. J. D., mož, ki sam zase in v svojih stvareh tako dobro ve, kaj so jezikovne finese, le preveč oklepal prevajalčevega „originala“ in si dovolil, kakor sam pripoveduje, le „semtertja kaj spremeniti“. — Pa naj ne zameri: Kako pa govori o „ohranitvi španskega kolorita“? Da so, recimo, Rusi ujeli slovenskega pisatelja, pa bi nam po vrnitvi napisal povest iz ruskega življenja, — pač že sam od sebe Ivana Nikoforoviča Praškina ne bi imenoval Zalokarjevega Jaka! Da se je našel neslanež, ki je celo imena prevajal, kaže le, da ni še noben slovenski pisatelj napisal ničesar iz krajev izven širše domovine in kaže zraven tega še toliko okusa, kakor če misli „humorist“, da je višek humorja, ako skopušnega človeka krstí za Janeza Skopušnika. V ostalem rabi prevajalec nekatere jezikovne oblike, ki jih nismo vajeni. A to so, kakor rečeno, — malenkosti. Prav gotovo pa ni dobro: „Kako ti gre?“, na vsak način je malo preveč „bomkanja“, kjer bi že uho samo prosilo, naj bo enkrat namesto „bo prišel“: „pride“ (str. 234). Tistega „brezstiden“ je pa že celo preveč! In brezstidno ni vedno nesramno; tu so pa že celo konji „brezstidni“. In — à propos — Apis ni bil vol, ampak — bik. Malenkosti? Ne! Zakaj če sta si dva Nemca posebno pristrčna, poreče Peter Pavlu: „Du, Ochs!“ in ne: „Du, Stier!“, slovenski Peter pa poreče, če tudi misli slovensko: „Ti, krava!“ To niso malenkosti, nego subtilnosti! In te mora poznati, kdor piše „višji“ slovenski jezik. In ker se nam zdi, da smo našli v tem prevodu še več takih „malenkosti“, se nam vsiljuje misel, da ta prevod gotovo ni slab, a prav posebno dober tudi ne. Kdor je sam kdaj popravljaj, posebno več ali manj popoln prevod, gospodu uredniku ne bo zameril, da je le preveč respektiral prevajalčevo besedilo. Zato si pa na tem mestu ne moremo kaj, da bi se Otonu Župančiču glasno in pred vsem svetom ne zahvalili, da je napravil v lanskem „Slovanu“ iz „Gostilne pri Gospé Gosji Nožici“ to, kar je napravil. In če se imamo za to divno prozo izpod tega peresa zahvaliti le slučajju, da je moral Župančič nadaljevati od drugega započeto delo, bodi počesčen tudi ta slučaj! — *Pri hudomušni g. A. „Dr. I. P.“ je vsignala peserja „velovne slove“ mene tudi: Dr. I. P.—k.*

Dr. Jos. Gruđen, Slovenski župani v preteklosti. Donesek k starejši socialni zgodovini. Izdala in založila Leonova družba v Ljubljani, 1916. 80. 70 str. Cena 1 K 40 v.

V politični in socialni zgodovini Slovencev je ustanova županov, ki jo moremo zasledovati skozi vsa stoletja in po vsem slov. ozemlju, gotovo ena najzanimivejših, zlasti že zato, ker so bili slovenski župani pristna domača institucija. Oni so v vseh dobah zastopniki in predstavitelji narodne avtonomije in samouprave. O starejši slovenski socialni in gospodarski zgodovini se je že precej pisalo in v zvezi s tem tudi o slovenskih županih: največ Peisker, dr. VI. Levec in Dopsch. Za

500letnico zadnjega ustoličenja korolanskih vojvod na Gosposvetskem polju se je znova lotil vprašanja dr. Jos. Gruden. Rezultate svojega raziskovanja je objavil sedaj v imenovani knjižici.

Pri Slovencih so se razvile vse politične in socialne tvorbe iz razširjene rodbine, zadruge. Več zadrug je tvorilo župo. Še višja enota so bile plemenske županije, ki so obsegale vse ozemlje, naseljeno od istega rodu ali plemena. Plemenske zaveze ali županije so bile najvišje slovenske socialne tvorbe. Le slučajno je tvorilo več plemenskih zavez zvezno državo, kakršna je bila Samova ali Borutova v Karantaniji. Župam so načelovali župani, plemenskim županijam ali zavezam pa veliki župani, imenovani tudi vojvode ali vladike. Taki veliki župani so bili Valuk, Borut, Gorazd, Hotimir in drugi. Veliki župan je bil v tej dobi sodnik, svečenik (vladika) in vojskovodja (vojvoda). Karol Veliki ni podvrget Slovencev z orožjem, ampak Slovenci so se mu prostovoljno pridružili in zato tudi še nadalje ohranili svoje lastne vojvode. Šele ob vstaji Ljudevita Posavskega je najbrž prenehala samostojna kmečka zvezna država pod slovenskimi vojvodi. Male plemenske državice ali županije pod župani so še obstajale do Arnulfa Koroškega. Tedaj so stopile na mesto plemenskih županij frankovske grofije, ki so jih upravljali grofje. Kakor je izginila poprej domača samovlada, tako je izginila sedaj domača samouprava.

Spomin na državno samostojnost in na lastno državno pravo je bil tako močan in vpliven, da so se morali pozneje tudi tuji knezi podvreči ustoličanju na Gosposvetskem polju. Županska samouprava pa se je nadaljevala tudi še pod nemško upravo, seveda z veliko utesnitvijo.

Kakor v celi nemški državi tako je tudi med Slovenci izgubilo ljudstvo polagoma svojo neodvisnost in s tem tudi svoje politične pravice. Svobodni so ostali le še poedinci, skupine ali občine, takozvani svobodnjaki ali plemičarji. Le take občine plemičarjev so imele še svojo organizacijo s sodnikom ali županom na čelu (n. pr. Teharje) in z istimi pravicami kot nekdanj. To so zadnji ostanki slovenske kmečke avtonomije v poznem srednjem veku. Večina ljudstva je bila odvisna od graščakov, ki so gospodovali po oskrbnikih.

Sicer se nahajajo še župani, od 8. do 12. stoletja tudi dekani imenovani, toda odvisni so od oskrbnikov. Odslej so le še ljudski so dniki, ali pa nižji gospodarski uradniki in vojaški predstojniki.

Župani kot sodniki so razsojali s pomočjo prisednikov, pet, sedem ali dvanajst zapriseženih mož, pod vaško lipo ali pred cerkvijo. Lipa je postala središče vsega javnega življenja pri Slovencih. Kjer so se naselili med Slovence nemški kolonisti, so smeli soditi Slovence le slovenski župani po starem „slovenskem pravu in slovenskem običaju“. Pri slovenskih razpravah so se smele rabiti le slovenske priče. Župani kot sodniki so bili bodisi prosto voljeni, bodisi pooblašteni od nemške gosposke. Na posestvih brižinskih škofov v Škofji Loki in na Dolenskem, dalje na gospodstvu v Laškem ali na mariborskem gospodstvu nahajamo dve vrsti županov: prvi so bili predstojniki malih naselbin ali vasi, drugi so načelovali večjim okrajem. Ti so združevali sodno in upravno oblast. Ljudstvo jim je rekalo sodin, sodjevec, sodja. — Dočim so načelovali Slovincem župani, so načelovali med Slovence priseljenim Nemcem valpti ali schergi. Kot odškodnino za posele so imeli župani užitek od zemljišča, ki se je imenovalo „županica“.

Kot gospodarski uradniki so morali župani izpovedati o dajatvah posestnikov svoje vasi in pobirati davščine, napovedati tlako, prenašati do sosednjega župana

oskrbnikova pisma (n. pr. turške glase) ter opravljati gozdno in poljsko sodstvo, ponekod tudi naznanjati zločince in jih tirati pred sodnika.

Župane so volili podložniki, gosposka jih je pa potrjevala. Ponekod je bilo župansko dostojanstvo združeno s posebnim zemljiščem. Županska ustava je bila na Kranjskem najbrže odpravljena za kmečkih uporov v 16. stoletju. Najdalje se je ohranila med beneškimi Slovenci in sicer tja do 19. stoletja. V landarski in mjersinski dolini je bilo 36 sosedenj z župani na čelu. Vsaki dolini je načeloval veliki župan. Sosednje so se zbirale k shodom, kjer so razpravljale o vseh javnih zadevah. Zborovalo se je pri kameniti mizi (banki). Velika župana sta sklicevala velike sosednje. Vsako leto enkrat se je vršil posvet vseh slov. županov pod starodavnimi lipami pri cerkvi sv. Kvirina, kjer sta se stekali landarska in mjersinska dolina. Velika avtonomija je varovala beneške Slovence tudi v narodnem oziru.

Brezpravnost kmetov v srednjem veku in v naslednjih stoletjih so omejevali sodni zbori, veče, pojezdi, sosednje ali pravde imenovani. Na njih se ni le sodilo. marveč tudi razpravljalo o stvareh gospodarskega značaja in urejevalo razmerje med gosposko in podložniki. Sklicevali so jih župani. Do 16. stoletja so se shajali na njih vsi kmetje, od kmečkih uporov dalje pa le še župani. Med javna zborovanja kmetov moramo prištevati tudi takozvane gorske pravde, ki so se se ohranile do l. 1848 in najdalje pričale o kmečki avtonomiji med Slovenci. Na gorskih pravdah so se zbirali vinogradniki in razpravljali o svojih zadevah.

Dr. Gruden se naslanja v svojem spisu predvsem na slovenske raziskovalce in pride zato v mnogem do drugačnih zaključkov kot nemški zgodovinarji. Dr. Gruden je iskal in zasledoval slovenske naprave in jih tudi zasledil, mnogokrat skrite pod popolnoma tujim plaščem, ali pa je našel v tujih napravah sledi nekdanjih domačih. V kočevskem urbariju je našel nepobitnih dokazov, da je bila kočevska zemlja še pred prihodom nemških Kočevcev v 14. stoletju pokrita s slovenskimi naselbinami. Od Slovencev so sprejeli priseljeni nemški koloni slovensko župansko upravo. Pri njih ne nahajamo valptov, pač pa župane, ki so zbirali pod lipo svoje vaščane. V nekaterih poglavjih n. pr. v četrtem je snov obdelana premalo pregledno in jasno. Marsikaj bi spadalo pod črto. Grudnova razprava je zanimiva za vsakega slovenskega izobraženca. Za naše zgodovinarje je pa vzpodbuda k intenzivnejšemu raziskavanju domače zgodovine, v kateri je še mnogo vrzeli, ki bi se dale s sličnimi razpravami in monografijami odstraniti.

Jos. Breznik.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Vlog koncem leta 1915 je imela vlog . . . „ **48,500.000**—

Rezervnega zaklada „ **1,330.000**—

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4¹/₂ %

brez odbitka. Hranilnica je **poplarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Sumavskyi. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K 50 vn., s pošto 20 vn. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vn., vez. 2 K 20 vn., s pošto 20 vn. več.

Greh in smeh. Zabeležene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Župančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporčaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svojevložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.

Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.

Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,

Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,

Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,

Franc Jarc, posestnik v Medvodah,

Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,

Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad K 800.000.—.

::::

Ustanovljeno leta 1881.

::::